

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

***„Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i unapređenje primjene prakse
Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou”***

**Analiza zakonskog okvira i prakse crnogorskih sudova u primjeni
djelotvornih pravnih lijekova za suđenje u razumnom roku**

Mirjana Lazarova Trajkovska

Maja Velimirović

Ova analiza izrađena je u sklopu Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey projekta “Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i unapređenje primjene prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou (FILL)”, koji finansiraju Evropska unija i Savjet Evrope, a sprovodi Savjet Evrope.

Mišljenja i stavovi izraženi u analizu odgovornost su autora, i ne predstavljaju nužno zvanični stav Savjeta Evrope i Evropske unije.

© 2019 Savjet Evrope.

Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima. Nijedan dio ove publikacije ne može se prevesti, reprodukovati, niti prenositi, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronskim putem (CD-ROM, internet, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji drugi način skladištenja ili sistemom za preuzimanje informacija, bez prethodne pisane dozvole Direkcije za komunikacije (F-67075 Strazbur Cedex ili publishing@coe.int).

Sadržaj

Uvodne napomene

Rezime

Dio I – Zaštita prava na suđenje u razumnom roku na nacionalnom nivou

1. Pravni lijekovi za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku u Crnoj Gori

- 1.1 Zahtjev za ubrzanje postupka/kontrolni zahtev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku
- 1.2 U kojoj mjeri se koristi kontrolni zahtjev kao pravni lijek za ubrzanje sudskih postupaka?
- 1.3 Odlučivanje po kontrolnom zahtjevu
- 1.4 Osnovani kontrolni zahtjevi (čl.17 i čl. 18 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku)
- 1.5 Obavještenje stranke na osnovu člana 17 Zakona
- 1.6 Usvojeni kontrolni zahtjevi – član 18 Zakona
- 1.7 Odbijeni kontrolni zahtjevi
- 1.8 Rokovi za postupanje po kontrolnom zahtjevu
- 1.9 Dodatni mehanizmi koji stoje na raspolaganju predsjedniku suda za ubrzavanje postupaka

2. Pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku

- 2.1 Odlučivanje po tužbama za pravično zadovoljenje
- 2.2 Usvojene tužbe za pravično zadovoljenje
- 2.3 Odbijene tužbe za pravično zadovoljenje
- 2.4 Odbačene tužbe za pravično zadovoljenje
- 2.5 Novčane naknade

Dio II - Praksa ESLJP u zaštiti prava na suđenje u razumnom roku

3. Standardi Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa pravom na razumno trajanje postupka

- 3.1. Praksa Evropskog suda za ljudska prava u vezi dužine postupka za Crnu Goru
- 3.2. Dužina trajanja sporova u parničnom postupku
- 3.3. Dužina trajanja sporova u upravnom postupku
- 3.4. Dužina trajanja sporova u izvršnom postupku

4. ESLJP i efikasnost pravnog lijeka za dužinu postupka u Crnoj Gori

- 4.1. Presude ESLJP u vezi sa dužinom postupka iz 2018. godine

Zaključci

Preporuke

Bibliografija

Uvodne napomene

Ova Analiza je rađena u okviru projekta „Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i unapređenje primjene prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou“, koji finansiraju Evropska unija i Savjet Evrope u sklopu zajedničkog programa *Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey*.

Analiza obuhvata pregled zakonodavnog okvira za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i njegovu praktičnu primjenu, kao i standarde i principe Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) i dosadašnju sudsku praksu ESLJP za Crnu Goru.

Glavni cilj ove Analize je da doprinese daljem jačanju kapaciteta sudstva u primjeni prakse ESLJP na nacionalnom nivou i da ponudi preporuke za unapređenje primjene efektivnih pravnih lijekova za dužinu postupka.

Analiza se zasniva na dosadašnjoj primjeni zakonodavnog okvira za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, na informacijama, pisanim materijalima, mišljenjima i preporukama koje su prikupljene prije svega kroz razgovore i razmjenu mišljenja sa potpredsjednikom Vlade i ministrom pravde, sudijama Vrhovnog suda Crne Gore, Zastupnicom Crne Gore pred ESLJP, Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore i njegovim saradnicima, predstavnikom nevladine organizacije Akcija za ljudska prava i advokatima, te analizom godišnjih ili periodičnih izvještaja ovih institucija ili organizacija, kao i analizom brojnih izvještaja međunarodnih i domaćih organizacija.¹

Korišćena je dosadašnja sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava koja se odnosi na Crnu Goru i na predmete koji su vezani za pravo na suđenje u razumnom roku. Urađena je analiza domaćih procesnih zakona i zakona vezanih za rad sudova i organa uprave u Crnoj Gori. Takođe, ova Analiza koristi i poziva se na izvještaje Savjeta Evrope i drugih međunarodnih organizacija u vezi sudske prakse ESLJP i njen uticaj na razvoj rada sudova u Crnoj Gori, kao i izvještaje Evropske komisije i Evropske komisije za demokratiju preko prava (Venecijanska komisija).²

Pristup u ovoj Analizi baziran je prije svega na dobroj namjeri da u vidu konstruktivnih zaključaka i preporuka pomognemo svim relevantnim subjektima da ojačaju do sad razvijene djelotvorne pravne lijekove za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, da predlože nove pravne lijekove u postupcima gde za tim postoji potreba, kao i da ukažu na oblasti u kojima postoji potreba za utvrđivanjem ili daljom razradom sudske prakse.

---

¹ Na primjer, Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2017 godinu, Analiza primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku za period od 2011. do 2015. godine (Akcija za ljudska prava, januar 2017 godine.) itd.

² Na primjer Izveštaj o primjeni Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u praksi Vrhovnog suda Crne Gore (januar 2015 do jul 2017).

Rezime

Crna Gora je u posljednjih dvanaest godina ugradila u svoj pravni sistem najvažnije standarde koji se odnose na zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Kao odgovor na sistemski problem dugog trajanja sudskih postupaka, po uzoru na Italiju, Crna Gore je još 2007. godine usvojila Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku,³ koji je predvidio dva pravna lijeka za zaštitu ovog prava: kontrolni zahtjev i zahtjev za pravično zadovoljenje. U presudi *Vukelić protiv Crne Gore*, ESLJP je prihvatio da se kontrolni zahtjev može smatrati djelotvornim pravnim lijekom počevši od 4. septembra 2013. godine. U presudi *Vučeljić protiv Crne Gore* ESLJP je prihvatio da je i zahtjev za pravično zadovoljenje djelotvoran pravni lijek počevši od 17. novembra 2016. godine.

Nesporan je napredak koji su crnogorski sudovi ostvarili u cilju jačanja efikasnosti i rješavanja zaostalih predmeta. Tako je u posljednje tri godine, od ukupnog broja predmeta u radu, procenat neriješenih predmeta bio oko trideset ili manje procenata (40 780 ili 30,85% u 2017; 32 313 ili 24,71 % u 2016; 33 414 ili 26,20% u 2015.⁴). Posebni naponi se ulažu kako bi se smanjio broj starih predmeta, pa je na kraju 2017. godine broj neriješenih predmeta starijih od tri godine bio 3 206 (odnosno 7,86% od ukupnog broja neriješenih predmeta na kraju 2017. godine).

Ipak, broj predmeta koje ESLJP registruje kao dobro ustanovljenu sudsku praksu, a koji su vezani za dužinu postupka još uvek je značajno veći u poređenju sa ostalim povredama Konvencije u odnosu na Crnu Goru.

Od ukupno 43 presude za Crnu Goru koje je ESLJP donio do 1. juna 2018. godine, u 17 presuda je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku (39,5%). Samo u prvih šest mjeseci 2018. godine, od ukupno šest presuda protiv Crne Gore, četiri su vezane za dužinu postupka. Ovo su uglavnom stare predstavke koje su ESLJP podnijete u periodu kada su podnosioci procijenili da postupak pred domaćim sudovima nije bio efektivan.⁵

Kancelarija zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u radu je imala tokom 2017. godine 66 predmeta (pojedini predmeti su sadržali više predstavki), od kojih je u 36 predstavki istaknuta nerazumna dužina trajanja sudskih postupaka.⁶

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u svom Izvještaju za 2017. godinu je utvrdio da je u 2017. godini, 11,20 % od ukupnog broja pritužbi podnijetih ovoj instituciji bilo vezano za rad sudova i da se one po svom sadržaju i strukturi najvećim dijelom odnose na povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku, zatim na sporo izvršavanje sudskih odluka ili njihovo neizvršavanje, a rjeđe na zloupotrebu procesnih ovlašćenja. Najveći broj pritužbi odnosile su se na parnični postupak. Zaštitnik je u ovom izvještaju ukazao na dugo trajanje sudskih postupaka za koje je propisano hitno postupanje, „...posebno kada su u pitanju sporovi u kojima su učesnici maloljetnici, koji se tiču porodičnih odnosa, zasnivanja ili prestanka radnog odnosa, sporovi povodom ostvarivanja prava na zaradu i druga primanja.”⁷ Sudovi bi trebali više pažnje obratiti na postupanje u hitnim predmetima i odrediti prioritarno postupanje sudija, jer neki od takvih predmeta traju i po nekoliko godina. Nema sumnje da adekvatno upravljanje sudovima direktno utiče na efikasnost sudskih postupaka. Zato, sa pravom je konstatovao da „...Samo država u kojoj su

³ Zakon za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, "Službeni list CG", br. 11/2007 od 13.12.2007 godine.

⁴ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2015. godinu (str. 27).

⁵ Vidi statistike za Crnu Goru na www.echr.coe.int/HUDOC (zadnji pristup 10. jun 2018. godina)

⁶ Izvještaj Zastupnika Crne Gore ispred ESLJP za 2017. godinu.

⁷ Izvještaj Zaštitnika ibid. Strana 84

obezbijeđeni standardi za poštovanje prava na pravično suđenje u razumnom roku, može se smatrati „odgovornom” u odnosu na poštovanje ovog prava.”⁸

Nakon decenije primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, potrebno je napraviti analizu ovog i ostalih zakona i sudske prakse koji se odnose na pravo na suđenje u razumnom roku, kako bi se utvrdilo da li postoji potreba za zakonodavnim izmjenama ili za unapređenjem primjene zakona sa ciljem da se poboljša situacija u vezi dužine sudskih i upravnih postupaka.

---

⁸ Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2017. (str.83).

1. Pravni lijekovi za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku u Crnoj Gori

Pravo na suđenje u razumnom roku je garantovano brojnim, za Crnu Goru obavezujućim, međunarodnim dokumentima kao i različitim preporukama koje, iako nemaju obavezujući karakter, i predstavljaju tzv. „meko pravo” imaju za cilj da poboljšaju domaći pravni okvir i sudsku praksu. Tako na primjer, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, utvrđuje da svaka osoba koja se krivično goni ima pravo da joj bude suđeno bez nepotrebnog odugovlačenja.⁹ Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda, primjenu prava na suđenje u razumnom roku proširuje i na građanska prava, a u praksi i na upravne postupke.¹⁰ Pored toga, Komitet ministara Savjeta Evropa, kao odgovoran za sprovođenje presuda ESLJP, u posebnoj Preporuci, preporučuje državama članicama da „...preduzmu sve neophodne mjere kako bi obezbijedile da sve faze domaćih postupaka, bez obzira na njihove nacionalne karakteristike, u kojima se odlučuje o građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi budu riješeni u razumnom roku...”¹¹

Crna Gora je i prije gore navedene Preporuke, 2007. godine, donijela poseban Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.¹² Ustavna osnovanost ovog Zakona je jasno utvrđena temeljnom garancijom Ustava Crne Gore da svako ima pravo na suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom.

Po tom Zakonu, pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku su zahtjev za ubrzanje postupka (kontrolni zahtjev) i tužba za pravično zadovoljenje, a koje je ESLJP ocijenio djelotvornim domaćim pravnim sredstvom tek više godina nakon njegovog stupanja na snagu u decembru 2007. godine, i to kako slijedi:

- u presudi *Vukelić protiv Crne Gore* od 4. juna 2013. (predstavka br. 58258/09,) ESLJP je zauzeo stav da se **kontrolni zahtjev** (pravni lijek koji se po pravilu podnosi predsjedniku nadležnog suda i kome je cilj ubrzanje postupka) smatra djelotvornim domaćim pravnim sredstvom od 4. septembra 2013. godine (§ 85);
- u odluci *Vučeljić protiv Crne Gore* od 17. novembra 2016. ESLJP je zauzeo stav da se **tužba za pravično zadovoljenje** (pravni lijek koji se podnosi Vrhovnom sudu Crne Gore radi novčane naknade za prouzrokovanu štetu i/ili radi objavljivanja presude da je stranci bilo povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku) smatra djelotvornim domaćim pravnim sredstvom od 17. novembra 2016. (§ 30).¹³

---

⁹ Član 14 stav 3 (c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

¹⁰ Član 6 Konvencije, garantuje svakom licu da, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.

¹¹ Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope CM/Rec2010/3 od 24 februara 2010. godine.

¹² Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ("Sl. list CG", br. 11 od 13. decembra 2007.).

¹³ ESLJP je taj stav zauzeo pozivom na presudu *Bulatović protiv Crne Gore* od 22. jula 2014. (predstavka br. 67320/10), koja je pokazala, *mutatis mutandis*, da je pomoću tužbe za pravično zadovoljenje moguće ostvariti adekvatnu naknadu za povredu prava na suđenje u razumnom roku (§§ 17-22 i § 151).

1.1 Zahtjev za ubrzanje postupka/kontrolni zahtev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku

„Stranka može podnijeti kontrolni zahtjev ukoliko smatra da sud neopravdano odugovlači postupak i odlučivanje u predmetu. Kontrolni zahtjev se podnosi sudu kod kojeg se predmet nalazi u radu, a nadležnost o kontrolnom zahtjevu odlučuje predsjednik suda.“¹⁴

Crna Gora je među rijetkim državama članicama Konvencije odlučila da Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, uvede dva pravna lijeka. Naime kontrolni zahtjev spada u grupu preventivnih pravnih lijekova ili lijekova koji omogućavaju ubrzanje sudskog postupka koji još traje dok je tužba za pravično zadovoljenje u grupi a *posteriori* lijekova, ili lijekova koji daju mogućnost da podnosioci predstave traže kompenzaciju za povrede koje su nastale zbog utvrđenog neopravdanog odugovlačenja postupka.

Koje su prednosti i gdje su nedostaci jednog ovakvog sistema pokušaćemo da izložimo u ovoj Analizi.

1.2 U kojoj mjeri se koristi kontrolni zahtjev kao pravni lijek za ubrzanje sudskih postupaka?

I pored dugogodišnje primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i stava ESLJP o djelotvornosti ovog pravnog lijeka, statistike ukazuju da se ovaj pravni lijek koristi u ograničenoj mjeri.

Nesporno je da je broj podnijetih kontrolnih zahtjeva u stalnom porastu od početka primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, a do naročitog porasta došlo je u 2017. godini, kada je podnijeto 325 kontrolnih zahtjeva.

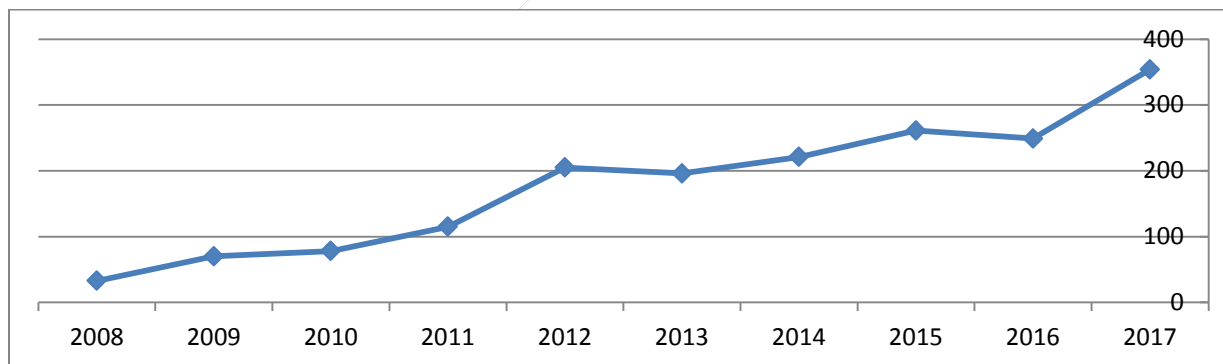

Tabela 1: Pregled broja podnijetih zahtjeva u periodu 1. januar 2008. – 31. decembar 2017.

U poslednje tri godine podnijeto¹⁵ je ukupno 814 kontrolnih zahtjeva (261 u 2015¹⁶; 228 u 2016¹⁷; 325 u 2017¹⁸), što je u prosjeku oko 270 zahtjeva godišnje.

¹⁴ Član 9, Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku

¹⁵ U izvještajima o radu sudova, u djelu koji se odnosi na kontrolne zahtjeve, neriješeni kontrolni zahtjevi na kraju jedne izvještajne godine, u nerednom godišnjem izvještaju se ne prikazuju kao prenijeti zahtjevi već kao primljeni, što stvara određene nejasnoće oko stvarnog broja primljenih zahtjeva.

¹⁶ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2015. godinu (str.28)

¹⁷ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2016. godinu (str.38)

Međutim, kada se uporedi broj podnijetih kontrolnih zahtjeva sa ukupnim brojem predmeta koji su stariji od tri godine (u daljem tekstu: stari predmeti), a koji su bili u radu pred crnogorskim sudovima u periodu 2015–2017, uočava se da je procentualno taj broj veoma nizak (do 4%).

U posljednje tri godine, crnogorski sudovi su imali u radu godišnje u prosjeku 8 600 starih predmeta (9 940 u 2017¹⁹; 9 710 u 2016²⁰; 6 303 u 2015²¹), a podnijeto je u prosjeku 270 kontrolnih zahtjeva godišnje.

	Ukupno broj predmeta starijih od tri godine koji su bili u radu sudova	Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva	Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva u odnosu na broj starih predmeta koji su bili u radu
2017	9 940	354	3,56%
2016	9 710	249	2,56%
2015	6 303	261	4,14%

Tabela 2: Uporedni pregled podnijetih kontrolnih zahtjeva u odnosu na broj starih predmeta koji su bili u radu

Čak i ako se poređenje napravi u odnosu na broj starih predmeta koji su ostali neriješeni na kraju godine, procenat podnijetih kontrolnih zahtjeva i dalje ostaje nizak (oko 10%).

	Broj neriješenih starih predmeta na kraju godine	Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva	Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva u odnosu na broj neriješenih starih predmeta na kraju godine
2017	3 206	354	10,86%
2016	3 214	249	7,75%
2015	1 344	261	19,42%

Tabela 3: Uporedni pregled podnijetih kontrolnih zahtjeva u odnosu na broj starih predmeta koji su bili u radu kao i u odnosu na broj starih neriješenih predmeta na kraju godine

Ovdje je važno naglasiti da je od 2015. godine došlo do značajnog porasta broja neriješenih predmeta starijih od tri godine.

1.3 Odlučivanje po kontrolnom zahtjevu

Od ukupno 814 kontrolnih zahtjeva podnijetih u periodu od tri godine (2015-2017) najveći broj zahtjeva je odbijen kao neosnovan (385, odnosno 47,30%), dok su preostali zahtjevi okončani na sledeći način:

- 156 (19,16 %) obavještenje stranke da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka (član 17 Zakona);
- 120 (14,74%) je riješeno na drugi način;
- 54 (6,63%) usvojenih;
- 31 (3,81%) je odbijen kao očigledno neosnovan;
- 29 (3,56%) je odbačeno zbog neuređenja kontrolnog zahtjeva;

¹⁸ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2017. godinu (str.36)

¹⁹ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2017. godinu (str.38)

²⁰ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2016. godinu (str.38)

²¹ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2015. godinu (str.35)

- 24 (2,95%) obavještenje stranke o određivanju roka za preduzimanje procesnih radnji, zbog neopravdanog odugovlačenja postupka i odlučivanja u predmetu (član 18 Zakona);
- 5 (0,61%) je odbačeno kao neuredno, a podnijeto je od strane advokata ili lica sa položenim pravosudnim ispitom;

Na kraju 2017. godine ostalo je ukupno 10 neriješenih kontrolnih zahtjeva.

U postupcima odlučivanja po pravnom sredstvu za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku sud je dužan da postupi hitno i pri tome, naročito se, u skladu sa članom 4 Zakona, uzima u obzir: - složenost predmeta u činjeničnom i pravnom smislu; - ponašanje podnosioca pravnog sredstva; - ponašanje suda i drugih državnih organa, organa lokalne samouprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja; - interes podnosioca pravnog sredstva.

U najvećem broju rješenja koja su dostupna na internet stranici sudova, može se zaključiti da predsjednici sudova rijetko svoja obrazloženja baziraju na ovim kriterijumima. Generalni utisak je da su obrazloženja nedovoljno argumentovana, ne koriste se kriterijumi iz člana 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Izuzetak je Osnovni sud u Baru, gdje se gotovo u svakom rješenju predsjednik suda osvrće na zadate kriterijume i shodno njima daje ocjenu o osnovanosti kontrolnog zahtjeva.

1.4 Osnovani kontrolni zahtjevi (čl.17 i čl. 18 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku)

Kada se postupak po kontrolnom zahtjevu okončava obavještenjem stranke da će postupak biti ubrzan na osnovu člana 17 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i usvajanjem kontrolnog zahtjeva na osnovu člana 18 Zakona, znači da je kontrolni zahtjev osnovan i da su preduzete mjere u cilju ubrzavanja sudskih postupaka.

Statistike ukazuju da je 28,75% (odnosno 234 od 814) kontrolnih zahtjeva bilo osnovano u periodu od 2015-2017. godine.

1.5 Obavještenje stranke na osnovu člana 17 Zakona

„Ako sudija u izvještaju ili drugim pisanim aktima obavijesti predsjednika suda da će u roku, koji ne može biti duži od četiri mjeseca od prijema kontrolnog zahtjeva, biti obavljene određene procesne radnje, odnosno donijeta odluka, predsjednik suda će o tome obavijestiti stranku i na taj način okončati postupak po kontrolnom zahtjevu.“

Od ukupno podnijetih 814 kontrolna zahtjeva za period od tri godine (2015-2017) predsjednici sudova su u 156 slučajeva (19,16%) stranku obavijestili da će u roku, ne dužem od četiri mjeseca, biti preduzete određene procesne radnje, odnosno donijeta odluka.

Odlučivanje na ovaj način naglo je poraslo u 2017. godini (75 obavještenja na osnovu člana 17) u odnosu na prethodne godine (34 u 2016; 47 u 2015).

Ovakav način odlučivanja po kontrolnim zahtjevima ima određene slabosti na koje je važno ukazati.

Iz same formulacije člana 17 Zakona (a u vezi sa članom 15) proizilazi da je uloga predsjednika suda prilikom odlučivanja o kontrolnom zahtjevu pasivna, tj. da on nema obavezu da razmotri i utvrdi da

li su navodi podnosioca kontrolnog zahtjeva tačni i utemeljeni, već samo traži izjašnjenje od postupajućeg sudije o dužini trajanja postupka i razlozima zbog kojih postupak nije okončan (član 15). Ako ga sudija obavijesti da će preduzeti određene procesne radnje odnosno donijeti odluku u predviđenom roku, predsjednik suda će obavijestiti stranku i na taj način okončati postupak po kontrolnom zahtjevu. Činjenica da se dostavljanjem obavještenja stranci okončava postupak po kontrolnom zahtjevu, implicira da predsjednik suda nema dalju obavezu praćenja postupka u datom predmetu. Tim prije što član 17 Zakon nije utvrdio izričitu obavezu za sudije da povratno informiše predsjednika da li je postupio u predviđenom roku. Mišljenja smo da bi trebalo ojačati ulogu predsjednika suda i razraditi mehanizme daljeg praćenja postupanja u predmetu u kojem je podniet kontrolni zahtjev, kako bi se uspostavila snažnija veza sa članom 19 Zakona, koji predviđa da predsjednik suda može oduzeti dodjeljeni predmet ukoliko sudija „ne preduzme mjere određene ... obavještenjem iz člana 17 ovog Zakona...“.

Formulacija iz člana 17 „da se preduzmu određene procesne radnje“ je previše uopštena i suštinski ne mora dovesti do ubrzanja postupka. Tako, npr. sudija može u predviđenom roku zakazati i održati novo ročište, čime će se smatrati da je došlo do ubrzanja postupka shodno članu 17 Zakona, ali ukoliko ne postoji mehanizam i obaveza daljeg praćenja postupanja u tom predmetu, može doći do novog odugovlačenja postupka i dalje povrede prava na suđenje u razumnom roku.

Ministarstvo pravde Crne Gore u svojim godišnjim izvještajima o primjeni Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku daje detaljan pregled ispunjenja mjera iz rješenja po kontrolnim zahtjevima ili iz obavještenja iz člana 17 Zakona. Na taj način prati se da li sudije preduzimaju procesne radnje u roku predviđenom članom 17 Zakona. Na primjer, u predmetu IV-2-Su.134/2017, obavještenje shodno članu 17 je dostavljeno dana 10.08.2017. godine. U ovom predmetu ročište za glavnu raspravu održano je dana 19.09.2017. godine²². Međutim, samo održavanje ročišta ne znači da se efikasno doprinijelo ubrzanju postupka, ukoliko predsjednik ne prati dalje postupanje sudije u predmetu. To podrazumjeva i uspostavljanje odgovarajućeg mehanizma koji bi predsjednik imao na raspolaganju. Trenutno, kroz pravosudni informacijski sistem (PRIS) predsjednici sudova imaju mogućnost praćenja predmeta preko takozvanih kontrolnih ekrana. Unapređenje ovog alata, na način da bi se posebno tretirali predmeti u kojima je podniet kontrolni zahtjev, moglo bi biti kvalitetan odgovor na ovo pitanje.

Kada predsjednik pravosnažnim rješenjem utvrdi osnovanost kontrolnog zahtjeva i obavijesti stranku shodno članu 17 Zakona, Vrhovni sud će presudom odrediti pravično zadovoljenje. Činjenica da je Vrhovni sud vezan rješenjem predsjednika suda kojim se utvrđuje osnovanost kontrolnog zahtjeva upućuje na veoma visok stepen odgovornosti predsjednika sudova prilikom odlučivanja po kontrolnim zahtjevima. Sa druge strane Vrhovni sud može dosuditi pravično zadovoljenje i kada je pravosnažnim rješenjem odbijen kontrolni zahtjev.

Iz gore navedenih razloga, mišljenja smo da bi trebalo razmotriti mogućnost da se predsjednicima sudova ostavi u nadležnosti samo preduzimanje mjera u cilju ubrzanja sudskih postupaka (postupanje po zahtjevu za ubrzanje sudskog postupka), a da kontrolna uloga bude nadležnost isključivo Vrhovnog suda koji bi utvrđivao da li je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku i shodno tome dodjeljivao pravično zadovoljenje. Predsjednici sudova bi trebali cijeniti samo da li se postupak odvija u vremenskim rokovima koje vrlo precizno predviđaju procesni zakoni, te da li do odlaganja/nepreduzimanja određenih radnji dolazi iz razloga koje predviđaju procesni

---

²² Ministarstvo pravde Crne Gore, Izvještaj o primjeni zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku za period 1.januar-31.decembar 2017.godine.

zakoni kao opravdane. Sa druge strane, Vrhovni sud bi trebao cjeniti da li je došlo do neopravdanog odugovlačenja postupka u cjelini, uzimajući u obzir kriterijume iz člana 4 Zakona. Ovo rješenje smatramo svrsishodnim i iz razloga što je odluka predsjednika suda po kontrolnom zahtjevu, kada utvrdi povredu prava na suđenje u razumnom roku, od uticaja na ocjenu rada suda i sudija, što bi moglo opredjeliti predsjednika da u rijetkim situacijama usvoji kontrolni zahtjev, čak i ako je došlo do povrede razumnog roka. U prilog ovoj tvrdnji su i presude Vrhovnog suda Crne Gore, koji je bio u prilici da utvrđuje povrede prava na suđenje u razumnom roku iako su prethodno kontrolni zahtjevi bili odbijani od strane predsjednika sudova.

Još jedna slabost ovog pristupa je i rok od četiri mjeseca koji se sudijama ostavlja za preduzimanje određenih procesnih radnji, odnosno donošenje odluke. Ovaj rok je doista dug ako se radi o predmetima koji su po svojoj prirodi hitni kao što su na primjer predmeti vezani za prava djece ili roditeljska prava ili ako je podnosilac teško bolestan. Sa druge strane, ovaj rok može biti u koliziji sa rokovima propisanim procesnim zakonima, koji vrlo jasno preciziraju vremenske okvire za preduzimanje određenih procesnih radnji.

1.6 Usvojeni kontrolni zahtjevi – član 18 Zakona

„Kad predsjednik suda utvrdi da se neopravdano odugovlači postupak i odlučivanje u predmetu, rješenjem će odrediti rok za preduzimanje određenih procesnih radnji, koji ne može biti duži od četiri mjeseca, kao i odgovarajući rok u kojem ga sudija mora obavijestiti o preduzetoj radnji. Predsjednik suda može naložiti prioritetno rješavanje predmeta ako okolnosti slučaja ili hitna priroda predmeta to nalažu.“

Kako je već konstatovano, u odnosu na broj podnijetih kontrolnih zahtjeva, mali je broj onih koji su usvojeni na osnovu člana 18 Zakona. Od ukupno 814 podnijetih kontrolnih zahtjeva za tri godine, usvojeno je svega 54, dok je obavještenje stranke o određivanju roka za preduzimanje procesnih radnji, zbog neopravdanog odugovlačenja postupka i odlučivanja u predmetima shodno članu 18 donijeto u ukupno 24 predmeta.

Evidentan je pad broja usvojenih kontrolnih zahtjeva u 2017. godini (od 354 kontrolna zahtjeva koji su bili u radu, samo 8 je usvojeno²³) u odnosu na prethodne godine (22 od 249 u 2016²⁴; 24 od 261 u 2015²⁵).

U izvještajima o radu sudova, pravi se razlika između usvojenih kontrolnih zahtjeva i obavještenja stranke o određivanju roka za preduzimanje određenih procesnih radnji na osnovu člana 18, iako ovakva mogućnost nije eksplicitno predviđena Zakonom. U 2017. godini došlo je do naglog porasta broja obavještenja na osnovu člana 18, (22) u odnosu na prethodne godine (1 u 2015; 1 u 2016.).

Analizom rješenja dostupnih na internet stranici sudova, može se zaključiti da su razlozi za usvajanje kontrolnih zahtjeva najčešće neaktivnost suda u dužem vremenskom periodu.

Rješenjem **Su. IV-2 br.1/2016** Osnovnog suda u Podgorici, predsjednik suda je detaljno i pravilno obrazložio razloge za usvajanje kontrolnog zahtjeva navodeći da: *„Prilikom odlučivanja o kontrolnom zahtjevu predsjednik suda je uzeo u obzir mjerila iz čl. 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje*

²³ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2017. godinu (str.38)

²⁴ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2016. godinu (str.38)

²⁵ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2015. godinu (str.35)

u razumnom roku, pa je kod prethodno utvrđenog činjeničnog stanja, imajući u vidu da je tužba u ovoj pravnoj stvari podnijeta 04.08.2011. godine, da je rješenjem Višeg suda u Podgorici od 18.02.2016. godine, usvojen predlog tužilaca za povraćaj u pređašnje stanje, a da u periodu od 03.04.2013. godine do dana odlučivanja o kontrolnom zahtjevu (čitavih dvije godine, jedanaest mjeseci i sedam dana) nije održano ni jedno ročište u pravcu utvrđivanja osnovanosti tužbenog zahjeteva, pa je shodno čl. 18 st. 2 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku naloženo prioritarno rješavanje predmeta.“

1.7 Odbijeni kontrolni zahtjevi

„Ako predsjednik suda ne odbaci kao neuredan ili ne odbije kao očigledno neosnovan kontrolni zahtjev, zatražiće da mu sudija ili predsjednik vijeća kojem je predmet dodijeljen u rad, odmah, a najkasnije u roku od 15 dana, dostavi pisani izvještaj o dužini trajanja postupka i razlozima zbog kojih postupak nije okončan. Kad predsjednik suda, nakon sprovedenog postupka, utvrdi da sud nije povrijedio pravo na suđenje u razumnom roku, rješenjem će odbiti kontrolni zahtjev kao neosnovan.“

Najveći broj kontrolnih zahtjeva (385 zahtjeva, odnosno 47,30%) je odbijen kao neosnovan za poslednje tri godine (2015. - 2017.), dok je 31 kontrolni zahtjev, odnosno 3,69%, odbijen kao očigledno neosnovan.

Analizom rješenja koja su dostupna na internet stranici sudova, a kojima se kontrolni zahtjevi odbijaju kao neosnovani, dolazi se do zaključka da predsjednici sudova u svojim obrazloženjima rijetko uzimaju u obzir mjerila iz člana 4 Zakona. Takođe se navode razlozi za dugo trajanje postupaka koje ne prepoznaje Evropski sud za ljudska prava kao opravdanje za nepostupanje u sudskim postupcima, kao što su bolest sudije, opravdano odsustvo sudije, veliki broj predmeta i korišćenje godišnjih odmora.

Izgovori u pogledu zaostalih predmeta ili opštih administrativnih poteškoća za ESLJP nisu prihvatljivi, jer države imaju obavezu da organizuju svoje pravosudne sisteme na način da njihovi sudovi mogu da ispune standarde propisane Konvencijom.

Razlozi zbog kojih dolazi do odlaganja ročišta moraju biti prihvatljivi sa stanovišta zaštite prava na suđenje u razumnom roku. Nije dovoljno navesti da su ročišta odlagana iz objektivnih razloga, kao što su odsustvo postupajućeg sudije, spriječenost usled obaveza koje nisu vezane za obavljanje tekuće sudijske funkcije ili stručno usavršavanje.

Primjer: Rješenjem *Su broj IV-2-3/15* Osnovnog suda u Baru, odbija se kao neosnovan kontrolni zahtjev iz razloga što je sud ažurno postupao, a odlaganje glavnih pretresa posledica je objektivnih razloga. Između ostalog *„četiri glavna pretresa su odložena zbog opravdane odsutnosti postupajuće sudije“*.

Vrhovni sud u svojim presudama po tužbi za pravično zadovoljenje jasno ukazuje da odlaganje ročišta *„zbog obaveza sudije koje se nijesu odnosile na tekuću sudijsku funkciju se ne mogu cijeniti opravdanim“*.²⁶ kao i to da *„odlaganja zbog službene odsutnosti sudije, ne može biti opravdano sa stanovišta primjene prava na suđenje u razumnom roku.“*²⁷

²⁶ Presuda Tzp 30/2018 Vrhovnog suda Crne Gore

²⁷ Presuda Tzp 42/2017 Vrhovnog suda Crne Gore

Ovdje je važno napomenuti da je nesporno da do odlaganja ročišta može doći usled razloga kao što je bolest postupajućeg sudije, ali to nikako ne bi smio biti razlog za prekomjerno trajanje postupka u cjelini.

Primjer: Rješenjem Posl. br. IV-2 Su.1/2015 Osnovnog suda u Herceg Novom odbija se kontrolni zahtjev kao neosnovan i navodi se da je „do nešto dužeg trajanja ovog postupka došlo i iz razloga objektivne prirode, odnosno zbog toga što je postupajuća sudija usled bolesti bila spriječena da postupa u predmetu.“

Primjer: Rješenjem Posl.br.IV- 2 Su 2/2015 Osnovnog suda u Herceg Novom, odbija se kao neosnovan kontrolni zahtjev i navodi se „da na činjenicu da je pripremno ročište koje je bilo zakazano za 08.06.2015. godine odloženo, sudeći sudija, po mišljenju predsjednika suda nije nikako mogao uticati, jer isti nije mogao znati da će navedenog dana biti bolestan, odnosno da će imati problema sa povišenim krvnim pritiskom“.

Vrhovni sud u svojoj praksi sa rezervom cijeni ove razloge, smatrajući da „odlaganje ročišta zbog bolesti sudije, može predstavljati opravdani razlog.“²⁸

Čini se da se „kolektivni godišnji odmori“ vrlo često navode kao razlog za neaktivnost suda, iako procesni zakoni ne poznaju kategoriju kolektivnog godišnjeg odmora u sudovima kao razlog za nepreduzimanje procesnih radnji. Predsjednik suda bi rasporedom korišćenja godišnjeg odmora trebao obezbijediti nesmetano vođenje postupaka u svim predmetima, a ne samo u predmetima koji su zakonom određeni kao hitni.

Primjer: Rješenjem Posl. br. IV-2 Su.1/2015 Osnovnog suda u Herceg Novom odbija se kontrolni zahtjev kao neosnovan i navodi se da je „u odnosu na navode punomoćnika tužilje da sud nije postupio u zakonskom roku od 30 dana u kojem je potrebno zakazati raspravu nakon ukidne odluke Višeg suda za ukazati je da je ista dostavljena sudu u mjesecu julu 2014. godine u vrijeme korišćenja godišnjih odmora kada su upisničari i sudije odsutni do kraja mjeseca avgusta. S obzirom na veliki broj predmeta kojim je tada postupajuća sudija tada bila zadužena bilo je za očekivati da rasprava nakon ukidne odluke nije mogla biti tako brzo zakazana.“

Nesporno je pravo sudije da koristi godišnje odmore, ali to pravo ne bi trebalo bitno uticati na dužinu trajanja sudskog postupka, niti može biti opravdanje za neaktivnost suda u dužem vremenskom periodu. Shodno podacima koje je dostavio Sudski savjet Crne Gore, vremenski razmak između ročišta koja su u parničnim predmetima održana u junu 2017. i narednih zakazanih ročišta pred Osnovnim sudom u Podgorici je 90 dana, odnosno 100 dana u MAL predmetima. Pred Osnovnim sudom u Nikšiću vremenski razmak između ročišta održanih u junu mjesecu i narednog zakazanog ročišta je 65 dana u parničnim predmetima, odnosno 57 u MAL predmetima.

Daljom analizom rješenja kojima se odbijaju kontrolni zahtjevi, uočeno je da do odugovlačenja postupaka dolazi i iz razloga što ročišta u tim predmetima nisu zakazivana u zakonom predviđenim rokovima. Procesni zakoni predviđaju jasne rokove u kojima se moraju preduzimati određene procesne radnje. Nepoštovanje tih rokova dovodi do odugovčanja postupka, što se u obrazloženjima predsjednika sudova ne cijeni kao povreda.

---

²⁸ Presuda Tzp 42/2017 Vrhovnog suda Crne Gore

Vrhovni sud pak u svojim presudama po tužbama za pravično zadovoljenje vrlo pažljivo analizira i ovo pitanje ukazujući da nepoštovanje procesnih rokova predstavlja neopravdano prolongiranje sudskog postupka.

Primjer: U presudi TZP 36/2017 ukazuje da „...jedino ročište koje je zakazano za 07.06.2016. godine, zakazano je po proteku 2 mjeseca i 21 dan od prethodnog ročišta (16.03.2016. godine), pa je sud, shodno čl.319 st.2 ZPP, za 1 mjesec i 21 dan, neopravdano prolongirao sudsku proceduru. Takođe ročište koje je zakazano za 09.11.2016. godine u odnosu na prethodno (07.06.2016. godine) zakazano je po proteku 5 mjeseci i 2 dana, pa prvostepeni sud nije imao opravdanje za prolongiranje sudske procedure bar za 3 mjeseca (1 mjesec se odnosi na period odlaganja ročišta u zakonskom roku i jedan mjesec na period godišnjih odmora).“ Ipak u konkretnom slučaju zaključuje da neopravdano prolongiranje postupka u periodu od par mjeseci samo po sebi nije takve prirode da bi moglo uzrokovati povredu prava na suđenje u razumnom roku.

Primjer: U presudi TZP 42/2017 navodi se da je „... dolazilo do prolongiranja zakonskih rokova za održavanje pripremnog ročišta, ročišta za glavnu raspravu i za izradu, odnosno dostavljanje presude strankama (čl.284 st.3, 295 st.2, 319 st.2 i 340 st.2 ZPP). Dati podaci pokazuju da je došlo do odugovlačenja postupka u trajanju od oko jedne godine, koje se može pripisati sudu, a naročito ako se ima u vidu da se radilo o sporu iz radnog odnosa koji je hitne prirode, čijem odugovlačenju tužilac nije doprinio“.

Treba još jednom naglasiti da naročitu pažnju zahtijevaju sporovi koji su po svojoj prirodi hitni, kao što su sporovi u vezi sa radnim odnosom, starateljstvo nad djecom, i sl. Predsjednici sudova bi morali sa posebnom revnošću da postupaju po kontrolnim zahtjevima koji se podnose u ovakvim sporovima i pažljivo da cijene kriterijume iz člana 4 prilikom odlučivanja po ovim zahtjevima, posebno ukoliko se oni odbijaju. Nije dovoljno samo se načelno pozvati na to da su uzeti u obzir kriterijumi iz člana 4, a da se pri tome detaljno po svakom od njih ne da obrazloženje razloga za odbijanje.

Primjer: Rješenjem Su.IV-2 br 69/2017 Osnovnog suda u Podgorici, odbija se kao neosnovan kontrolni zahtjev u radnom sporu koji se ticao prestanka radnog odnosa, koji je u momentu podnošenja kontrolnog zahtjeva trajao pred prvostepenim sudom više od tri godine. Podnosilac zahtjeva je ukazao na to da je u periodu od tri godine održano svega pet ročišta, te da su prekršeni zakonski rokovi za preduzimanje procesnih radnji. U obrazloženju rješenja predsjednik suda navodi da je „prilikom odlučivanja o kontrolnom zahtjevu uzeo u obzir kriterijume iz člana 4 Zakona, pa je kod predhodno utvrđenog činjeničnog stanja i imajući u vidu kontinuitet u preduzimanju procesnih radnji od strane suda, te činjenicu da su u dosadašnjem toku postupka provedeni svi predloženi dokazi, pri čemu se sa velikim stepenom izvjesnosti može očekivati brzo okončanje postupka, pa je shodno članu 16 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, zahtjev za ubrzanje postupka odbijen kao neosnovan, jer je nejasno za preduzimanje kojih procesnih radnji bi predsjednik suda mogao odrediti rok u smislu člana 18 Zakona.“

ESLJP je iznova, u predmetu *Novović protiv Crne Gore*, podsjetio da su postupci vezani za vraćanje na posao od “ključnog značaja” za tužioce i da, kao takvi, moraju da se rješavaju “ekspeditivno”. Ovaj zahtjev je i dodatno pojačan kada je domaćim pravom predviđeno da se takvi predmeti moraju rješavati sa naročitom hitnošću.

1.8 Rokovi za postupanje po kontrolnom zahtjevu

Član 5 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku predviđa da u postupku odlučivanja o pravnom sredstvu za zaštitu prava o suđenju u razumnom roku, sud je dužan da postupi hitno.

Ako se uzmu u obzir maksimalni rokovi koji su predviđeni ovim Zakonom, postupak po kontrolnom zahtjevu može da traje oko 4,5 mjeseca, uključujući žalbeni postupak, odnosno 6 mjeseci ukoliko se postupak okončava obavještenjem odnosno rješenjem shodno članu 17 i 18.

Naime, predsjednik suda je dužan da o kontrolnom zahtjevu odluči najkasnije u roku od **60 dana od dana** prijema zahtjeva (član 20 Zakona).

U roku ne dužem od **četiri mjeseca** od prijema kontrolnog zahtjeva, moraju se preduzeti određene procesne radnje ili donijeti odluka, shodno članu 17 i članu 18 Zakona.

Ukoliko u roku od 60 dana predsjednik suda po kontrolnom zahtjevu stranci ne dostavi rješenje ili obavještenje u skladu sa članom 17, stranka može izjaviti žalbu u roku od **8 dana** od isteka roka za dostavljanje rješenja, odnosno obavještenja. Takođe, ako predsjednik suda odbaci ili odbije kontrolni zahtjev, stranka može u roku od osam dana od dana dostavljanja rješenja izjaviti žalbu.

Žalba se podnosi neposredno višem sudu, a preko suda kod koga je predmet u radu. Sud kod koga je predmet u radu dužan je da spise predmeta dostavi neposredno višem sudu u roku od **8 dana** od dana prijema žalbe.

Predsjednik neposredno višeg suda je dužan da donese rješenje u roku od **60 dana** od dana dostavljanja spisa.

Stranka ne može da podnese novi kontrolni zahtjev u istom predmetu prije isteka roka iz obavještenja, odnosno rješenja predsjednika suda. Ukoliko je predsjednik suda donio rješenje, stranka može da podnese novi kontrolni zahtjev tek po isteku šest mjeseci od prijema rješenja.

Ovako dati rokovi za postupanje po kontrolnim zahtjevima su dugi, pogotovo kada se radi o postupcima koji su po svojoj prirodi hitni.

Takođe, analizom rješenja dostupnih na internet stranici sudova, može se zaključiti da predsjednici sudova po kontrolnim zahtjevima odlučuju blagovremeno, mnogo prije isteka zakonom predviđenog roka, što je svakako pohvalno. Iz tog razloga, jedan od predloga je da se skrate zakonski rokovi za odlučivanje po kontrolnim zahtjevima.

1.9 Dodatni mehanizmi koji stoje na raspolaganju predsjedniku suda za ubrzavanje postupaka

Sudije i predsjednici sudova imaju zakonsku obavezu da postupaju na način i u rokovima propisanim zakonom, kako bi zaštitili pravo na suđenje u razumnom roku.

U ovom kontekstu, Zakon o sudovima povjerava posebnu ulogu predsjedniku suda, koji na osnovu člana 30 ovog Zakona, u okviru svog ovlašćenja i obaveze da rukovodi radom suda „organizuje rad u sudu, vrši raspored poslova i preduzima mjere radi urednog i blagovremenog izvršavanja poslova u sudu“.

Zakon o Sudskom savjetu i sudijama, u članu 108, kao osnov za teži disciplinski prekršaj sudije između ostalog utvrđuje, da ako bez opravdanog razloga ne zakazuje ročišta ili pretrese u predmetima koji su mu dodijeljeni u rad ili na drugi način odugovlači postupak ili bez opravdanog razloga odugovlači postupak ili ne uzima predmet u rad, usljed čega nastupi zastarjelost krivičnog gonjenja ili zastarjelost izvršenja krivičnih sankcija za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje jedne godine i ako bez opravdanog razloga prekorači trostruki zakonom propisani rok za izradu odluke u najmanje tri predmeta. Shodno podacima koje je dostavio Sudski savjet Crne Gore²⁹ u periodu od tri godine 2015.-2017. pokrenut je samo jedan disciplinski postupak zbog učinjenog prekršaja iz člana 108 Zakona o sudskom savjetu.

Shodno članu 19 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, predsjednik suda može oduzeti dodijeljeni predmet u skladu sa posebnim zakonom, ako sudija ne preduzima mjere određene rješenjem po kontrolnom zahtjevu ili obavještenjem iz člana 17 Zakona.

Shodno članu 22 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, ako predsjednik suda utvrdi da se postupak i odlučivanje u predmetu neopravdano odugovlači zbog nedostavljanja isprava ili drugih dokaza od strane drugog državnog organa, organa lokalne samouprave, javne službe i drugog nosioca javnog ovlašćenja, naložiće tom organu da u određenom roku postupi po zahtjevu. Ipak, predsjednik suda može nadležnom organu da podnese inicijativu da se protiv lica koje ne postupi po nalogu pokrene disciplinski postupak, odnosno da se pokrene postupak za razrješenje. Od Sudskog savjeta nismo dobili informaciju da li je uopšte do sada neki predsjednik suda podnio inicijativu nadležnom organu za pokretanje disciplinskog postupka odnosno razrješenje.

Nesporno je da blagovremeno izvršavanje poslova u sudu prije svega podrazumijeva okončanje sudskih postupaka u razumnom roku, te bi u tom smislu valjalo razmotriti detaljniju razradu ovlašćenja i dužnosti predsjednika suda propisivanjem konkretnih radnji rukovođenja radom suda koje bi doprinijele efikasnijem rješavanju predmeta.

2. Pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku

Pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku može se ostvariti: isplatom novčane naknade za prouzrokovanu štetu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku i/ili objavljivanjem presude da je stranci bilo povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku.

Po tužbama za naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku postupa Vrhovni sud, koji se u svojim odlukama prilikom meritornog odlučivanja po tim tužbama poziva na relevantnu praksu ESLJP-a. Opšti je zaključak da Vrhovni sud pravilno koristi i analizira mjerila iz člana 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i obrazlaže svoje presude shodno standardima ESLJP.

2.1. Odlučivanje po tužbama za pravično zadovoljenje

U periodu od 2015. do 2017. godine Vrhovni sud je primio ukupno 143 zahtjeva za pravično zadovoljenje, pri čemu je našao povredu u 69 predmeta (29 u 2017; 23 u 2016; 17 u 2015).

---

²⁹ Podaci su dostavljeni u odgovoru na dopis Programske kancelarije Savjeta Evrope, od 29. juna 2018. godine

	Ukupan broj tužbi za pravično zadovoljenje	Usvojeno TZP i dosuđena naknada	Odbijeno	Odbačeno	Na drugi način
2017	54	29	9	11	1
2016	54	23	8	16	1
2015	35	17	6	7	2
UKUPNO	143	69 (48,25%)	23 (16,08%)	35 (37,06)	4 (2,80%)

Tabela 4: Tabela prikaz odlučivanja Vrhovnog suda po tužbi za pravično zadovoljenje

Zaštitnik za ljudska prava i slobode Crne Gore, konstatovao je da je za 2017. godinu, uspjeh stranaka koje su koristile tužbu za pravično zadovoljenje polovičan (56,8%), ali znatno veći nego kod kontrolnih zahtjeva.

Važno je ukazati da je ukupan broj podnijetih tužbi za pravično zadovoljenje manji od ukupnog broja osnovanih kontrolnih zahtjeva. U periodu od tri godine (2015-2017) ukupno 234 kontrolna zahtjeva su bila osnovana shodno članu 17 i članu 18 Zakona, a 143 tužbe za pravično zadovoljenje su podnijete Vrhovnom sudu (61,11%). Obzirom da član 37 stav 3 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku propisuje da će Vrhovni sud presudom odrediti pravično zadovoljenje kada je pravosnažnim rješenjem utvrđena osnovanost kontrolnog zahtjeva ili je stranka obavještena shodno članu 17 Zakona, evidentno je da gotovo polovina podnosilaca kontrolnih zahtjeva koji su bili uspješni nisu iskoristili svoje pravo na pravično zadovoljenje.

2.2 Usvojene tužbe za pravično zadovoljenje

Najveći broj tužbi za pravično zadovoljenje Vrhovni sud usvaja i dodjeljuje novčanu naknadu. (48,25% za posljednje tri godine, 2015-2017).

Treba imati u vidu da je Vrhovni sud prilikom odlučivanja po tužbi za pravično zadovoljenje vezan rješenjem predsjednika suda po kontrolnom zahtjevu, kada je pravosnažnim rješenjem utvrđena osnovanost kontrolnog zahtjeva ili je sud obavijestio stranku u smislu člana 17 ovog zakona (član 37 stav 3 Zakona). U tim situacijama, Vrhovni sud će presudom odrediti pravično zadovoljenje. Ovakva zakonska odredba poziva na visok stepen odgovornosti prilikom odlučivanja o kontrolnom zahtjevu.

Primjer: Presudom Tpz 30/2018 Vrhovni sud konstatovao je da „Odlučujući po kontrolnim zahtjevu koji je podnijela tužilja, predsjednik Osnovnog suda u Podgorici, rješenjem Su IV-2.br.39/2015 od 29.12.2017.godine, naložio je prioritarno rješavanje predmeta Rs.br. 231/17. Imajući to u vidu, Vrhovnom sudu je, shodno čl.37 st. 3 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, jedino preostalo da ovdje tužilji presudom odredi pravično zadovoljenje, odnosno ocijeni osnovanost tužbenog zahtjeva u dijelu visine.“

Sa druge strane, Vrhovni sud presudom može odrediti pravično zadovoljenje, i kada je pravosnažnim rješenjem kontrolni zahtjev odbijen.

Primjer: Presudom Tpz 28/2018 Vrhovni sud utvrdio je povredu prava na suđenje u razumnom roku konstatujući da „... je došlo do povrede prava ovdje tužilje na suđenje u razumnom roku jer Osnovni sud u Podgorici nema opravdanje za neopravdano dugo zadržavanje spisa predmeta nakon što se oglasio stvarno nenadležnim, kao što i nema opravdanje za dugo trajanje procedure obnavljanja spisa nakon požara jer su se ti spisi sastojali praktično iz dva akta, optužnog predloga i rješenja kojim se sud oglasio stvarno nenadležnim....“. Iako je prethodno u tom predmetu tužilja podnijela kontrolni

zahtjev predsjedniku po kome nije donijeta odluka, da bi predsjednik Višeg suda po žalbi odbio kontrolni zahtjev kao očigledno neosnovan, Vrhovni sud Crne Gore je dodijelio pravično zadovoljenje.

Upravo ove zakonske odredbe idu u prilog sugestiji da se razmotri mogućnost jasnog razdvajanja nadležnosti predsjednika sudova i Vrhovnog suda u pogledu utvrđivanja povrede prava na suđenje u razumnom roku, na način da se Vrhovnom sudu povjeri kontrolna uloga da utvrđuje da li je došlo do neopravdanog odugovlačenja postupka, a da predsjednici sudova imaju samo nadležnosti u pogledu preduzimanja mjera za ubrzanje suđenja. Na taj način, Vrhovni sud, između ostalog, ne bi bio vezan rješenjima predsjednika suda u pogledu postojanja povrede prava na suđenje u razumnom roku.

2.3 Odbijene tužbe za pravično zadovoljenje

„... Vrhovni sud može odbiti tužbeni zahtjev ako utvrdi da nije povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku.“

Ukupno 23 (odnosno 16,08%) tužbe za pravično zadovoljenje su odbijene od strane Vrhovnog suda u periodu od 2015. – 2018. godine.

U svojim presudama Vrhovni sud vrlo pažljivo, uzimajući u obzir kriterijume iz člana 4 Zakona, sa pozivom na praksu ESLJP, analizira da li odugovlačenje postupka u svakom konkretnom slučaju predstavlja povredu prava na suđenje u razumnom roku.

Tako je Vrhovni sud cijenio da činjenica što su „odložena tri ročišta (ročište od 09.03.2017, 11.04.2017. i 24.05.2017. godine), zbog pribavljanja „stava odnosno mišljenja Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Crne Gore“, ne predstavlja prekoračenje razumnog roka, ako se ima u vidu da se radi o samo dva i po mjeseca“³⁰.

Takođe, „... po ocjeni Vrhovnog suda period od par mjeseci neopravdanog odugovlačenja sudskog postupka, sam po sebi nije takve prirode da bi mogao uzrokovati povredu prava ovdje tužiocima na suđenje u razumnom roku“.³¹

2.4 Odbačene tužbe za pravično zadovoljenje

„Neblagovremene tužbe, tužbe podnijete od strane neovlašćenog lica i tužbu koja je podnijeta protivno članu 33 st 1 i 2 ovog Zakona, Vrhovni sud će rješenjem odbaciti.“

Ukupno 35 (odnosno 37,06 %) tužbi za pravično zadovoljenje je odbačeno u periodu od 2015. do 2017. godine.

Analizom rješenja dostupnih na internet stranici sudova, može se zaključiti da su najčešći razlozi za odbacivanje tužbi neblagovremenost i neispunjavanje uslova iz člana 33 stav 1 Zakona, kojim je propisano da tužbu može podnijeti stranka koja je podnosila kontrolni zahtjev nadležnom sudu.

---

³⁰ Presuda Tzp 44/2017, Vrhovnog suda Crne Gore

³¹ Presuda Tzp 36/2017, Vrhovnog suda Crne Gore

Primjer: Presudom 15/2018 Vrhovni sud je odbacio tužbu za pravično zadovoljenje iz razloga što „Tužiocu prema navodima tužbe, koju je sastavio advokat nijesu prethodno podnosili zahtjev za ubrzanje postupka (kontrolni zahtjev), niti su u tužbi navedeni podaci i okolnosti u vezi sa predmetom, iz kojih bi proizilazilo da se neopravdano odugovlačio postupak, koje podatke tužba za pravično zadovoljenje mora da sadrži saglasno čl.35 st.1 u vezi čl.9. st.3 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.“

Primjer: Presudom 5/2018 Vrhovni sud je odbacio tužbu navodeći da „U dijelu tužbenog zahtjeva kojim se traži nematerijalna šteta zbog dužine trajanja parničnog postupka koji je prvosnažno okončan, Vrhovni sud ukazuje tužiocu da se tužba za pravično zadovoljenje zbog trajanja sudske procedure koja nije ispunila zahtjev razumnog roka može podnijeti najkasnije u roku od 6 mjeseci od prijema pravosnažne sudske odluke, a kako je to i propisano čl.33 st.3 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.“

Vrhovni sud je kroz svoju praksu „zauzeo stav da se sudska zaštita zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku ne može primjenjivati u postupku odlučivanja po predlogu za ponavljanje građanskog sudskog postupka koji je okončan pravosnažnom presudom. Zbog toga je tužba u ovoj pravnoj stvari nedopuštena, pa je kao takvu valjalo odbaciti“³². Ovo rješenje predstavlja izuzetan primjer primjene Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i pozivanja na praksu ESLJP, gdje Vrhovni sud utvrđuje da „prema utvrđenoj sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava čl.6. Konvencije se ne primjenjuje na postupak povodom zahtjeva za ponavljanje postupka (odluka Rudan protiv Hrvatske br.45943/99, Ptičar protiv Hrvatske br.24088/07, X protiv Austrije br.7761/77 i Jose Maria Ruiz Mateos and others protiv Španije br.24469/94).“

Relativno visok procenat odbačenih tužbi za pravično zadovoljenje ukazuju na to da ni stranke ni njihovi zakonski zastupnici još uvijek nisu dovoljno upoznati sa uslovima za primjenu ovog pravnog lijeka.

2.5 Novčana naknada

„Zbog nematerijalne štete prouzrokovane povodom povrede prava na suđenje u razumnom roku isplaćuje se novčana naknada. Novčana naknada određuje se u iznosu od 300€ do 5000€“

Vrhovni sud Crne Gore je u periodu od 2015. do 2017. godine dosudio naknadu nematerijalne štete u ukupnom iznosu od 111.400,00€ (42.700,00 € u 2017³³; 24.000,00 € u 2016³⁴; 44.700,00 € u 2015³⁵).

Problem velikih očekivanja u odnosu na dosuđeno pravično zadovoljenje je prisutan u većini država na početku primjene novog pravnog lijeka. Iako se u međuvremenu sudska praksa promijenila na bolje, može se zaključiti da zakonom utvrđeni maksimum za pravičnog zadovoljenje koje može dosuditi Vrhovni sud, u iznosu od 5000 eura nije prisutan u legislativi ostalih država članica. Utvrđivanje gornjeg ili najnižeg limita nije prihvatio ni sam ESLJP u svojoj sudskoj praksi, jer se za svaki predmet vodi individualnim karakteristikama tog predmeta.

³² Rješenje Tpz br. 35/2017

³³ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2017. godinu, strana 34

³⁴ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2016. godinu, strana 32.

³⁵ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2015. godinu, strana 32.

Dio II

3. Standardi Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa pravom na razumno trajanje postupka

Praksa ESLJP pokazuju da je u više od 55% od ukupnog broja presuda koje je donio ovaj Sud, utvrđeno kršenje prava na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku (član 6 u svojoj cjelini). Još upečatljiviji je podatak da se 62% povreda utvrđenih sa strane Suda u vezi sa dužinom postupka (član 6 stav 1) odnosi na postupke za zaštitu prava na imovinu (Član 1 Protokola 1).³⁶

ESLJP, u velikom broju svojih presuda naglašava da je „Pravda koja se odugovlači jednaka nepravdi“. Nadležnost da odlučuje u odnosu na suđenje u razumnom roku, Sud zasniva na tri riječi iz prvog stava člana 6 Konvencije: suđenje „...u razumnom roku“. Bez obzira što se u stavu 1 člana 6 koristi termin suđenje „...u razumnom roku,„ u primjeni na konkretne predmete, Sud ispitujući da li je došlo do povrede Konvencije ocenjuje šta je nerazumno u sudskim i upravnim postupcima. Cilj prava na suđenje u razumnom roku je da garantuje da u razumnom roku, preko sudske odluke, bude okončano stanje pravne nesigurnosti u kojoj se nalazi osoba u pogledu njenog građanskog statusa ili u odnosu na stanje u kom se nalazi kao rezultat krivičnog postupka pokrenutog protiv njega ili od nje.

Kroz višegodišnju praksu ESLJP, ustanovljena su četiri važna elementa za suđenje u razumnom roku: složenost predmeta; ponašanje podnosioca predstavke tokom postupka; ponašanje vlasti u konkretnom postupku, i povrijeđeni interes podnosioca predstavke u konkretnom sporu. Pri tome, ESLJP svaki od ovih elemenata cijeni pojedinačno i obavezno u cjelini zajedno sa drugim elementima. Ovakav holistički pristup osobito važi za pitanja povrijeđenog interesa podnosioca predstavke u sporu. Njega Sud ne ocenjuje pojedinačno već kao pitanje koje je prisutno u svim ostalim aspektima. Zato ovdje taj segment ne prikazujemo odvojeno već u kontekstu sa ostala tri elementa.

Složenost konkretnog slučaja: U svakom pojedinačnom predmetu Sud ocenjuje i odmjerava složenost slučaja prema specifičnostima koje on nosi u sebi. Složenost predmeta zavisi prije svega od broja osoba koje su uključene u postupak, od broja svedoka, obimnosti dokaznog materijala, složenosti postupka pri utvrđivanju faktičkog stanja, uključenosti međunarodnih elemenata.³⁷

Odnos podnosioca predstavke: Podnosilac predstavke koji namjerno nastoji da se ne odazove pozivu policije, tužilaštva, istražnog sudije, itd. ne može se žaliti na povredu prava na suđenje u razumnom roku, čak i u postupcima koji su ostali dugo vremena otvoreni. Podnosioci predstavke imaju pravo da koriste sva raspoloživa pravna sredstva da bi obezbjedili ili poboljšali svoju odbranu, ali nemaju pravo da ometaju rad nadležnih sudova.³⁸

Odnos organa vlasti (organa uprave i sudova): „...Svaka država-ugovornica treba da organizuje svoj pravni sistem na način da domaći sudovi garantuju svakome pravo na pravosnažnu sudsku odluku u sporovima koji se odnose na njihova prava i obaveze u razumnom roku.“ Sud se zalaže za primjenu principa pravilnog administriranja pravde, odnosno domaći sudovi imaju nezaobilaznu obavezu da se odnose pravilno prema slučajevima kojima se bave. Odluke sudova o pribavljanju

³⁶ Poređenja radi, 9% od utvrđenih povreda od strane Suda odnose se na pravo na život, zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (Član 2 i 3 Konvencije). The European Court of Human Rights – Facts and Figures (<http://www.echr.coe.int>).

³⁷ *Trickovic v. Slovenia, predstavka br. 39914/98* od 12.06.2001 (<http://www.echr.coe.int>)

³⁸ *Monnet v. France, predstavka br. 13675/88* (<http://www.echr.coe.int>)

dokaza, o pripajanju slučajeva, o odlaganju rasprave iz određenih razloga, mogu se prihvatiti do određene mjere ukoliko ne utiču na odlaganje predmeta i na suđenje u razumnom roku. Ali, s druge strane, greške sudova u odnosu na nadležnost, mogu predstavljati ozbiljnu prijetnju u odnosu na dužinu postupka. Važna dužnost sudova je da obezbijede da svi oni koji imaju određenu ulogu u postupanju iskoriste sve moguće zakonske mehanizme i ljudske potencijale da garantuju, obezbijede i primijene pravdu. Ako su u pitanju rokovi utvrđeni zakonom, tada država treba da pristupi ka izmjenama i dopunama zakona. Ako je u pitanju mali broj sudija i sudska administracija, onda mora da se angažuje više sudija ili administracije.

Pravo na pravičnu naknadu: Podnosioci predstavke u postupku za utvrđivanje povrede prava na suđenje u razumnom roku, najčešće traže da im se utvrdi pravična naknada u vidu nematerijalne odštete zato što smatraju da su zbog dugotrajnog postupka pretrpjeli posljedice koje značajno utiču na njihovo duševno zdravlje, ili materijalne štete jer je dugo trajanje postupka uticalo na izgublenu dobit ili na smanjivanje vrijednosti predmeta koji je bio predmet spora. Kompenzacijski aspekt je važan element pravnih lijekova u vezi sa pravom na suđenje u razumnom roku. Iz tih razloga, sudovi u državama članicama Konvencije pri primjeni pravnih lijekova u odnosu na suđenje u razumnom roku, moraju voditi računa o visini utvrđene novčane naknade. Prema Sudu, „...visina kompenzacije zavisi od karaktera i efikasnosti domaćeg pravnog lijeka. Ipak, visina kompenzacije zbog nerazumnog odugovlačenja koju utvrđuju sudovi ne smije da bude manja od visine koju utvrđuje Sud po predmetima imajući u vidu kompleksnost i trajanje postupka u konkretnom primjeru u kome odlučuje domaći sud.“³⁹ Ponovo sticanje statusa žrtve umnogome zavisi od visine kompenzacije opredijeljene na domaćem nivou.

Za ESLJP je važno ne samo da se utvrdi kompenzacija, nego da ona bude isplaćena na vrijeme. U slučaju *Musci protiv Italije*,⁴⁰ ESLJP je utvrdio da nije adekvatno da se traži od osobe koja je dobila spor protiv države u postupku po pravnom lijeku za suđenje u razumnom roku, da pokrene izvršni postupak da bi se dobila utvrđenu naknadu. Za Sud je prihvatljivo da je državi potrebno vrijeme u kom će izvršiti isplatu ali nije prihvatljivo odlaganje isplate kompenzacije utvrđene od strane sudova u odnosu na dugo trajanje postupka.⁴¹ U tom smislu period isplate kompenzacije generalno ne bi trebalo da bude duži od šest mjeseci od datuma pravosnažnosti odluke za utvrđenu kompenzaciju i pri tome nije prihvatljivo da državne vlasti koriste kao opravdanje nedostatak sredstava u budžetu.⁴²

U odnosu na efikasnost domaćeg pravnog lijeka za suđenje u razumnom roku, ESLJP prihvata da pravila u odnosu na dodeljivanje naknade za troškove mogu biti različito uređena i zato ostavlja državama da uredi i ovo pitanje. Ali „...Može se pojaviti paradoksalna situacija koja nastaje time što tražeći od podnosioca predstavke da plati različite sudske i administrativne takse pri podnošenju žalbe ili po donošenju odluke, država uzima jednom rukom ono što je već utvrdila kao naknadu sa nastalu povredu. Troškovi postupka ne smiju biti u visini koja će nerazumno opteretiti podnosioca predstavke i koji će predstavljati prepreku zbog koje će mu biti ugroženo pravo na pristup sudu.“⁴³ Puno puta u svojim presudama ESLJP podsjeća države članice da je „potrebno i praktično ostvarivanje prava i sloboda, a ne samo teoretsko“. To znači da nije dovoljno samo donositi zakone koji će biti usaglašeni sa Konvencijom jer se ideal primjene Konvencije sastoji u dostizanju nivoa

³⁹ *Norman v. Denmark*, predstavka br. 44704/98, <http://www.echr.coe.int>.

⁴⁰ Види *Musci v. Italy*, predstavka br. 64699/01) <http://www.echr.coe.int>.

⁴¹ Види *Simaldone v. Italy*, predstavka br. 22644/03 од 31.03.2009, <http://www.echr.coe.int>

⁴² Takav primjer je presuda *Burdov v. Russia* (paragraf 35)

⁴³ vidi *Charzynski v Poland* (pretstavka br. 15212/03)

kada će se pred državnim organima države članice pružiti djelotvorna zaštita ljudskih prava i sloboda koja podrazumijeva i ustanovljavanje efikasnog pravnog lijeka pred organima i sudovima u državi članici Konvencije.

3.1. Praksa Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa dužinom postupka za Crnu Goru

Predmeti koji su se do sad završili presudom ili odlukom ispred ESLJP prikazuju strukturne specifičnosti crnogorskog pravnog sistema. Kao i u većini država, najveći broj predmeta povezanih za dugo trajanje sudskih i upravnih postupka vezani su za građanske postupke. Neki od ovih predmeta, iako su se završili pravosnažnom sudskom presudom, prije nego što su stigli ispred suda, prošli su kroz dugotrajne upravne postupke (kao na primjer u slučajima za eksproprijaciju, predmeti vezani za urbanizam itd). Osim toga, crnogorska praksa u Strazburu otkriva da je veliki broj predmeta u Sudu bio povezan sa dugotrajnim izvršnim postupcima. Da bismo prikazali što vjerodostojniju sliku sudske prakse vezane za Crnu Goru, podijelili smo do sad završene predmete po različitim postupcima.

3.2. Dužina trajanja parničnih postupaka

Predmet *Bujković protiv Crne Gore* samo je jedan od predmeta vezanih za dugo trajanje sudskih parničnih postupaka pokrenutih ispred Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj predmet je značajan jer prikazuje tipičnu situaciju dugog trajanja postupka u građanskim predmetima kada viši sudovi po nekoliko puta vraćaju predmet nižem sudu i time se nerazumno odugovlači sudski postupak. Sud je konstatovao da je prvostepena odluka poništena tri puta, i da je tek nakon tri ponovljena postupka donesena pravosnažna presuda u predmetu koji po svojoj prirodi nije bio komplikovan, da sam podnosilac predstavke nije doprinio nerazumnoj trajanju postupka i da je došlo do povrede razumnog trajanja postupka. U ovom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da je tužba za pravično zadovoljenje, koju je podnosilac predstavke podnio Vrhovnom sudu Crne Gore, bila odbačena jer on prethodno nije iskoristio kontrolni zahtjev, pravni lijek za koji se u to vrijeme nije smatralo da je djelotvoran. Od podnosioca predstavke nije se moglo tražiti da u ovoj fazi iskoristi ovo pravno sredstvo, pošto je odavno nastupila zastara za njegovu upotrebu u njegovom predmetu i prema tome, on nije imao obavezu da iscrpi ovaj konkretan pravni lijek.⁴⁴

I u predmetu *Đuković protiv Crne Gore*, može se primjetiti da su visoki sudovi više puta vraćali predmet na ponovno odlučivanje nižem sudu. Osim toga, ovaj predmet ukazuje i na velik broj problema vezanih za dugo trajanje upravnog postupka kao prethodni postupak građanskog postupka. Naime, ovaj predmet odnosi se na postupak u vezi sa tužbom za naknadu štete koju je podnosilac predstavke pretrpio kao posljedicu eksproprijacije njegove imovine zbog čega je ispred domaćih sudova vodio dvije grupe građanskih postupaka. U odnosu na drugu grupu građanskih postupaka Sud je utvrdio da su podnijeti izvan konvencijskog roka od šest mjeseci, a u odnosu na prvu grupu postupaka da je dužina trajanja bila više od dvanaest godina i da je kao takva bila prekomjerna i nije ispunila uslov "razumnog roka".⁴⁵ U isto vrijeme sa ovom presudom, Sud je donio još jednu presudu u kojoj je ukazao da iako sporni postupci u građanskom predmetu *Tomašević protiv Crne Gore*, nijesu bili naročito kompleksni, nije bilo opravdanja za period od više

---

⁴⁴ Bujković protiv Crne Gore, predstavkom (br. 40080/08) presuda od 10.03.2015 godine.

⁴⁵ Đuković protiv Crne Gore, predstavkom (br. 38919/08) presuda od 13.06.2017. godine.

od dvanaest godina kao ni za druge periode neaktivnosti pred domaćim sudovima, pa je zaključio da nijesu ispunili zahtjev "razumnog roka".⁴⁶

I u predmetu *Svorcan protiv Crne Gore*, Sud je utvrdio da građanski spor koji je trajao više od četiri godine na dva stepena nadležnosti, nerazumno odlaganje pred Vrhovnim sudom, koje je trajalo gotovo tri godine i sedam mjeseci. Naročito nedostatak bilo kakvog objašnjenja kojim bi se opravdalo takvo odlaganje, ukazuje na to da domaći organi nijesu postupali sa neophodnom revnošću u skladu sa članom 6 stav 1 Konvencije.⁴⁷

U predmetu *Vučinić protiv Crne Gore*, Evropski sud za ljudska prava smatra da ni kompleksnost predmeta, ni ponašanje podnositeljke predstavke ne objašnjavaju dužinu trajanja parničnog postupka i da je, zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka od više od sedam godina na tri nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev "razumnog roka".⁴⁸ I u predmetu *Dimitrijević*, gdje Sud smatra da je zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka od više od sedam godina na tri nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev "razumnog roka".⁴⁹

I pored toga što su svi ovi predmeti bili pokrenuti pred Sudom prije prihvatanja djelotvornih pravnih lijekova u Crnoj Gori u odnosu na dugo trajanje sudskih postupaka, oni reflektuju situaciju koja je i u Crnoj Gori kao i u većini država članica realno prisutna. Naime, nameće se zaključak da je veći broj predmeta vezanih za dugo trajanje sudskih postupaka u građanskim predmetima u poređenju sa ostalim postupcima. Osim toga analiza navedenih predmeta ukazuje da vrlo često parničnom postupku prethodi upravni postupak (kao u primjerima eksproprijacije, denacionalizacije ili sličnih mjera, ili u vezi sa urbanizmom, itd.) koji traje veoma dugo i opterećuje cijeli postupak pred sudom.

3.3. Dužina trajanja sporova u upravnom postupku

U predmetu *Živaljević protiv Crne Gore*, podnosioci predstavke žalili su se da dužina postupka nije u saglasnosti sa uslovom "razumnog roka". Sud je bio mišljenja da dužina postupka na koji se podnosioci predstavke žale ne zadovoljava uslov razumnog roka.⁵⁰ Presude u predmetu *Stanka Mirković protiv Crne Gore*, kao i u predmetu *Sinex DOO protiv Crne Gore*, ukazuju na problem višestrukog vraćanja predmeta viših organa prema nižim i obrnuto, odnosno tzv. "ping-pong" postupanja koje je dovelo do zaključka Suda da je dužina trajanja postupka bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev "razumnog roka". I u oba predmeta, podnosioci predstavke žalili su se na nedostatak domaćeg djelotvornog pravnog lijeka, kako je zagantovano članom 13 Konvencije. Sud je analizirao pravni lijek protiv "ćutanja uprave" i inicijativu za pokretanje postupka inspekijskog nadzora, i utvrdio da ova pravna sredstva nijesu djelotvorna i da u upravnim postupcima postoji nedostatak djelotvornog pravnog lijeka.⁵¹

---

⁴⁶ Tomašević protiv Crne Gore, predstavkom (br. 7096/08) presuda od 13.06.2017. godine.

⁴⁷ Svorcan protiv Crne Gore, predstavkom (br. 1258/08) presuda od 13.06.2017. godine.

⁴⁸ Vućinić protiv Crne Gore, predstavkom (br. 44533/10) presuda od 05.09.2017. godine.

⁴⁹ Dimitrijević protiv Crne Gore, predstavkom (br.17016/10) presuda od 12.12.2017. godine.

⁵⁰ Živaljević protiv Crne Gore, predstavka br. 17229-04 presuda od 8.03.2011. godine.

⁵¹ Stanka Mirković i dr. protiv Crne Gore, gore navedena, stav 63, vidjeti takođe Stakić protiv Crne Gore, br. 49320/07, stav 59-60, od 2. oktobra 2012. godine.

Presuda *Nedić protiv Crne Gore*, potencirala je da period koji treba uzeti u razmatranje, na osnovu prakse Suda, u upravnom postupku počinje ulaganjem žalbe podnosioca predstavke jer je tek tada započet „spor“ u smislu člana 6 stav 1 Konvencije. Konkretni predmet nije bio toliko kompleksan da bi opravdao dužinu trajanja postupka duže od pet godina i četiri mjeseca na jednom nivou nadležnosti.⁵²

Čini se da su upravni postupci i osobito dužina trajanja upravnih sporova problem ne toliko sa aspekta zakonskih rešenja koliko zbog lose primjene zakona u praksi. Naime, iz postupaka koji su do sad bili pred ESLJP može se zaključiti da postoji problem ne samo zbog ukupne dužine trajanja upravnog postupka, već i zbog ćutanja uprave, nedonošenja odluka u zakonskom roku, ili pak nedonošenja odluka u zakonskom roku po žalbi. Isto tako, evidentno je i nekorišćenje zakonske mogućnosti drugostepenog organa za odlučivanje u meritumu i dosta često vraćanje predmeta prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje.

3.4. Dužina trajanja izvršnih postupaka

Pravo na pravično suđenje iz člana 6 stava 1 Konvencije štiti sprovođenje pravosnažnih, obavezujućih sudskih odluka, koje, u državama koje prihvataju vladavinu prava, ne mogu ostati nesprovedene na štetu jedne strane. Na osnovu toga, izvršenje sudskih odluka ne može biti spriječeno, poništeno ili prekomjerno odlagano jer nerazumno dugo odlaganje izvršenja obavezujućih presuda može dovesti do kršenja Konvencije. Osim toga, izvršni postupci po samoj svojoj prirodi treba da budu sprovedeni ekspeditivno, a država ima obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda koji je efikasan i u zakonima i u praksi.⁵³

U predmetu *Milić protiv Crne Gore i Srbije*, podnosilac predstavke žalio se protiv Crne Gore i protiv Srbije zbog neizvršenja presude koju je donio Osnovni sud u Podgorici, a kojom se nalaže njegovo vraćanje na posao, kao i zbog nepostojanja djelotvornog domaćeg pravnog lijeka za to. Sud u Strazburu je smatrao da ove pritužbe treba da se ispituju u vezi sa pravom na suđenje u razumnom roku, i pravom na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima. U vrijeme kada je podnosilac predstavke predao predstavku Sudu u Strazburu, nije bilo dostupnog pravnog lijeka koji bi mu omogućio da dobije zadovoljenje za kašnjenja iz prošlosti, pri čemu se djelotvornost pravnog lijeka ocjenjivala u odnosu na datum kada je predata predstavka. Uzevši u obzir sudsku praksu, važnost pravne stvari za podnosioca predstavke i činjenicu da vlasti tužene države nisu pokazale adekvatnu marljivost, Sud je smatrao da neizvršenje o kome je riječ predstavlja povredu prava na pravično suđenje, a i da je došlo do povrede na osnovu nepostojanja djelotvornog pravnog lijeka u domaćem pravu za pritužbu podnosioca predstavke koja se odnosi na dužinu neizvršenja.

Predmet *Jovović protiv Crne Gore*, povezan je sa neizvršenjem pravosnažne sudske presude protiv dva privatna lica. Bez obzira na to da li izvršenje treba da se obavi u odnosu na privatni subjekat ili u odnosu na državu, država ima dužnost da preduzme sve potrebne korake u okviru svojih nadležnosti da bi se izvršila pravosnažna sudska presuda. Izvršenje pravosnažnih sudskih presuda dio je procesnih obaveza koje garantuju pravično suđenje i u tome država mora da obezbijedi djelotvorno učešće cijelog državnog aparata, a ukoliko to ne učini smatra se da ne ispunjava uslove definisane u članu 6 stava 1. U konkretnom predmetu, Sud je utvrdio da ne postoji propust države u

⁵² *Nedić protiv Crne Gore*, predstavkom (br. 15612/10) presuda od 10.10.2017. godine.

⁵³ *Comingersoll S.A. protiv Portugala [VV]*, br. 35382/97, stav 23, ECHR 2000-IV I *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, ECHR 2002-III.

vezi sa izvršnim postupkom u odnosu na prvog dužnika, dok u vezi sa drugim dužnikom, smatrao je i da takva dužina trajanja izvršnog postupka ne može biti opravdana nesolventnošću drugog dužnika i da je dovela do povrede člana 6 stava 1 Konvencije.⁵⁴

Naprijed navedeni predmeti pokazuju da Crna Gora ima problem sa neizvršenjem pravosnažnih sudskih presuda koje ugrožavaju pravično suđenje. Ovo iz razloga što i kad bi cijeli sudski postupak bio u razumnom roku i kad bi sve garancije u odnosu na pravično suđenje bile ispoštovane, ako se pravosnažna sudska presuda ne izvrši u razumnom roku, država krši pravo na pravično suđenje u razumnom roku. I Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore primjećuje da je u 2017. godini povećan broj pritužbi koje su se odnosile na rad javnih izvršitelja. Pritužbe su se najčešće odnosile na odugovlačenje postupka izvršenja, na nepreduzimanje potrebnih radnji i mjera kako bi se sprovelo izvršenje i na donošenje nezakonitih rješenja, pa je ocijenio da je neophodno više pažnje posvetiti jačanju odgovornosti javnih izvršitelja.⁵⁵

4. ESLJP i efikasnost pravnog lijeka za dužinu postupka u Crnoj Gori

Sud često podsjeća da je osnovna karakteristika mehanizma zaštite ustanovljene Konvencijom da bude podrška nacionalnim sistemima zaštite ljudskih prava. Države ne moraju da odgovaraju pred međunarodnim tijelima za svoja djela prije nego što im se pruži mogućnost da riješe problem kroz svoje pravne sisteme, a oni koji žele da se pozovu na nadležnost Suda kada su u pitanju žalbe protiv države u obavezi su da prvo iskoriste pravne lijekove propisane tim pravnim sistemima. Žalbe koje se namjeravaju podnijeti Sudu u Strazburu, treba prvo da budu podnesene odgovarajućim domaćim organima, najmanje u suštini i u skladu sa formalnim zahtjevima i vremenskim rokovima koji su propisani domaćim zakonima, i, štaviše, da svako proceduralno sredstvo koje može spriječiti povredu Konvencije treba da bude iskorišćeno.

U predmetu *Vukelić protiv Crne Gore*, Evropski sud za ljudska analizirao je relevantnu domaću sudsku praksu u vezi sa praktičnom primenom pravnog lijeka za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Podnosilac predstavke žalio se na neizvršenje pravosnažne sudske presude donesene u njegovu korist, koja je postala pravosnažna 1997. godine. Sud je konstatovao da se u međuvremenu u značajnoj mjeri razvila sudska praksa za Crnu Goru na osnovu kontrolnih zahtjeva. U ovoj presudi, ESLJP je zaključio da, u gotovo svim slučajevima u kojima su relevantni domaći sudovi precizirali rok za preduzimanje određenih radnji te radnje su zaista i preduzete i to u većini slučajeva pravovremeno, i da je većina kontrolnih zahtjeva koji su odbačeni kao neosnovani, ispravno odbačeno.

Iako je utvrdio da ima slučajeva u kojima je ishod kontrolnog zahtjeva prilično nejasan, ESLJP je smatrao da s obzirom na značajan razvoj relevantne domaće sudske prakse u ovoj oblasti, kontrolni zahtjev mora, u principu i kada god je dostupan u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, da se smatra djelotvornim pravnim lijekom u odnosu na sve predstavke predate protiv Crne Gore nakon datuma na koji je ova presuda postala pravosnažna. U odnosu na konkretan predmet, ESLJP je konstatovao da, iako podnosilac predstavke zaista nikada nije podnio kontrolni zahtjev kao takav, on je najmanje dva puta urgirao kod relevantnih domaćih sudova da ubrzaju izvršni postupak, materijalno ispunjavajući uslove predviđene kontrolnim zahtjevom, ali bez uspjeha. Sud smatra da bi obavezivanje podnosioca predstavke da upotrijebi ovaj pravni lijek formalno u takvim

⁵⁴ Jovović protiv Crne Gore, predstavka (br. 46689/12) presuda od 18.07.2017. godine.

⁵⁵ 2017 Izveštaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, strana 89.

okolnostima predstavljalo pretjerani formalizam i da stoga on nije morao da iscrpi ovaj konkretni pravni put. Uzevši u obzir svoju sudsku praksu u ovoj oblasti i propust domaćih vlasti da pokažu adekvatnu marljivost, Sud je utvrdio da neizvršenje predstavlja povredu prava na suđenje u razumnom roku.

U predmetu *Novović protiv Crne Gore*, podnosilac predstavke žalio se da je dužina postupka nekompatibilna uslovu "razumnog roka". Vlada je navela da podnosilac predstavke nije iscrpio sve djelotvorne domaće pravne lijekove koji su mu bili na raspolaganju. Konkretno, on nije uložio kontrolni zahtjev niti podnio tužbu za pravično zadovoljenje koji su predviđeni Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i nije iskoristio ustavnu žalbu. Sud je izrazio stav da bi bilo nerazumno tražiti od podnosioca predstavke da pokuša sa kontrolnim zahtjevom na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u predmetu gdje je domaći postupak bio u toku niz godina prije uvođenja ovog zakonskog instrumenta i kada se iz podneska Vlade ne može izvući zaključak o njegovoj djelotvornosti. Ipak, Sud je, zadržao pravo da ponovo razmotri ovaj stav ukoliko Vlada pokaže, u odnosu na neke konkretne predmete, da je ovaj pravni lijek djelotvoran. U vezi sa tužbom za pravično zadovoljenje, Sud je konstatovao da je podnosilac predstavke podnio svoju predstavku dvije godine i osam mjeseci prije nego što je tužba za pravično zadovoljenje uvedena Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. U vrijeme kada je podnosilac predstavke podnio svoju predstavku Sudu, nije bilo dostupnog domaćeg pravnog lijeka koji bi mu omogućio da dobije zadovoljenje za odugovlačenje postupka, s tim što se djelotvornost nekog konkretnog pravnog lijeka ocjenjuje u odnosu na datum na koji je podnesena predstavka. Sud je konstatovao da relevantni zakon u Crnoj Gori nije donesen kao odgovor na brojne predstavke po kojima su postupci u toku pred Sudom, niti se u njemu nalaze prelazne odredbe bilo koje vrste koje bi se odnosile na predstavke po kojima je postupak u toku pred Sudom, pa je za Sud je bilo nejasno da li bi domaći sudovi uopšte odlučivali o meritumu tužbe podnosioca predstavke za pravičnim zadovoljenjem da ju je on i podnio, i da se od podnosioca predstavke ne može tražiti da iskoristi ovo pravno sredstvo u ovoj fazi, pošto je u njegovom predmetu već odavno došlo do zastare kada je riječ o upotrebi ovog pravnog sredstva. Razmotrivši konkretne okolnosti ovog predmeta, Sud je smatrao da podnosilac predstavke nije imao obavezu da iskoristi ovo konkretno pravno sredstvo i da iz okolnosti slučaja proizlazi da je cjelokupna dužina spornog postupka takva da ne ispunjava uslov razumnog roka.⁵⁶

U predmetu *Mojšije Vučeljić protiv Crne Gore*, podnosilac predstavke žalio se na ishod i dužinu trajanja parničnog postupka i dužinu trajanja izvršnog postupka, i, kao rezultat, povredu njegovog prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Podnosilac predstavke nije uložio kontrolni zahtjev niti tužbu za pokretanje postupka za pravično zadovoljenje. Sud je smatrao da on nije bio u obavezi da uložiti kontrolni zahtjev kako bi ubrzao parnični postupak, s obzirom da je navedeni pravni lijek efikasan od 4. septembra 2013. godine, a parnični postupak je u to vrijeme već bio okončan,⁵⁷ i da što se tiče postupka za pravično zadovoljenje, Sud je prvobitno smatrao da, sve dok su postupci u toku, i kontrolni zahtjev još uvijek nije smatran efikasnim pravnim lijekom, postupak za pravično obeštećenje ne može se smatrati kao mogućnost za ubrzavanje postupka.⁵⁸ Praksa je

---

⁵⁶ Novović protiv Crne Gore, br. 13210/05, presuda od 23.10. 2012. godine.

⁵⁷ Vukelić protiv Crne Gore, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine.

⁵⁸ Mijušković protiv Crne Gore, br. 49337/07, stav 72, 21. septembar 2010. godine, i Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stav 72, 21. februar 2012. godine

pokazala, da je ipak, pomoću ovog pravnog lijeka moguće ostvariti adekvatnu naknadu za povredu prava na suđenje u razumnom roku.⁵⁹

ESLJP je prihvatio ovaj pravni lijek kao efikasni domaći pravni lijek. Pored toga, Sud je prethodno naveo da novo pravilo o ustavnoj žalbi eksplicitno propisuje mogućnost podnošenja ustavne žalbe u smislu ne samo odluke već i postupka ili propusta i da se ustavna žalba u Crnoj Gori može u principu smatrati efikasnim pravnim lijekom od 20. marta 2015. godine, koji je datum kada je novo pravilo stupilo na snagu.⁶⁰ Relevantno pravilo takođe eksplicitno propisuje mogućnost podnošenja ustavne žalbe koja se odnosi na dužinu trajanja postupka nakon iscrpljivanja pravnog lijeka na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ili ukoliko iz nekog razloga ti pravni lijekovi nijesu efikasni. Stoga, ustavna žalba se mora smatrati efikasnim domaćim pravnim lijekom za žalbe koje se odnose i na dužinu trajanja postupka. U konkretnom slučaju, Ustavni sud je odbacio žalbu na osnovu toga što je bila nepotpuna, što naknadno nije dopunjena na zahtjev suda, i nije sadržala razloge zbog kojih je podnosilac predstavke smatrao da su povrijeđena njegova osnovna ljudska prava i slobode. Na osnovu toga, podnosilac predstavke nije ispunio formalnosti propisane domaćim zakonom i ESLJP je zaključio da nije iscrpio sva efikasna domaća pravna sredstva i da njegova predstavka mora biti odbačena.

4.1. Presude ESLJP u vezi sa dužinom postupka iz 2018. godine

ESLJP je prihvatio da Crna Gora ima efikasne pravne lijekove u vezi sa dugačkim trajanjem postupaka. Konkretno, kontrolni zahtjev je postao djelotvoran od 4. septembra 2013. godine,⁶¹ tužba za pravično zadovoljenje je postala djelotvorna od 18. oktobra 2016. godine,⁶² dok je ustavna žalba postala djelotvorna od 20. marta 2015. godine.⁶³ I pored toga što je ESLJP prihvatio da su kontrolni zahtjev i tužba za pravično zadovoljenje, kao i ustavna žalba efikasni pravni lijekovi u slučaju za Crnu Goru, tokom ove (2018) godine ovaj sud je nastavio da odlučuje u vezi sa dužinom postupka u predmetima protiv Crne Gore. Ovi predmeti su bili pokrenuti ispred Suda u Strazburu prije prihvatanja efikasnih pravnih lijekova i kao slučajevi za koje postoji dobro ustanovljena sudska praksa (WECL slučajevi), po njima presude donosi Vijeće od trojicu sudija. Tako, na primjer, u predmetu *Rajak protiv Crne Gore*,⁶⁴ Evropski sud za ljudska prava na zasjedanju tročlanog Vijeća odlučivao je o dužini trajanja parničnog postupka i utvrdio da je žalba pokrenuta u predstavci od 17. oktobra 2011. godine, odnosno da u to vrijeme nije bilo djelotvornih pravnih lijekova u Crnoj Gori u vezi sa pitanjem dužine trajanja postupka. U tom smislu, Sud nije mogao zaključiti drugačije nego da, s obzirom da prije podnošenja predstavke, podnosilac predstavke nije imao na raspolaganju djelotvoran pravni lijek, njegova predstavka mora biti proglašena prihvatljivom. I u predmetu *Novaković i drugi protiv Crne Gore*, nakon ispitivanja cjelokupnog materijala koji mu je dostavljen, Sud je smatrao da je u konkretnom predmetu dužina trajanja od sedam godina na tri nivoa nadležnosti bila prekomjerno duga i da nije ispunila zahtjev "razumnog roka".⁶⁵

---

⁵⁹ Mutatis mutandis Bulatović protiv Crne Gore br. 67320/10, stav 17-22 i stav 151, 22. jul 2014. godine

⁶⁰ Siništaj i drugi protiv Crne Gore, gore naveden, stav 123.

⁶¹ Vukelić protiv Crne Gore, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine

⁶² Vučeljić protiv Crne Gore (odl.), br. 59129/15, stav 30, 18. oktobar 2016. godine

⁶³ Siništaj i drugi protiv Crne Gore, br. 1451/10 i 2 druge, stav 123, 24. novembar 2015. godine, i Vučeljić, gore citirana, stav 31

⁶⁴ predstavkom (br. 71998/11) presuda od 27.02.2018. godine.

⁶⁵ Novaković i drugi protiv Crne Gore predstavkom (br. 44143/11) presuda od 20.03.2018. godine.

U predmetu *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, Evropski sud za ljudska prava primjećuje da predmet nije bio naročito složen da bi se opravdala dužina trajanja od pet godina i četiri mjeseca na dva nivoa nadležnosti. Pored toga, ističe da je prvostepena presuda uručena kompaniji-podnosiocu predstavke otprilike tri godine i tri mjeseca nakon što je donijeta, za koje odlaganje Vlada nije dostavila bilo kakvo opravdanje.⁶⁶ U predmetu *Arčon i drugi protiv Crne Gore*, ESLJP smatra da je dužina trajanja postupka od pet i po godina na dva nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev "razumnog roka".⁶⁷

Nesporno je da je u ovim slučajevima dugo trajanje sudskih postupka osnov da se utvrdi povreda ispred ESLJP, ali u uslovima kada je ESLJP prihvatio da su pravni lijekovi koje je Crna Gora praktično implementirala na zadovoljavajući način, za Crnu Goru bi bilo najbolje da sve ove predmete pokuša da riješi prijateljskim sporazumima ili unilateralnim deklaracijama. To je zbog toga što ovi predmeti ne nose ništa novo u odnosu na sudsku praksu ESLJP za Crnu Goru, a rešavajući njih ESLJP će se fokusirati na puno značajnije i kompleksnije predmete vezane za druga prava i slobode, ali i na predmete koji su stigli pred ESLJP nakon utvrđivanja pravnog lijeka za dužinu postupka kao djelotvornog lijeka, koji mogu ponuditi osnov za preispitivanje ili potvrđivanje efikasnosti kontrolnog mehanizma ili pravičnog zadovoljenja kao pravnih lijekova.

---

⁶⁶ *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, predstavkom (br.61976/10) presuda od 20.03.2018. godine.

⁶⁷ *Arčon i drugi protiv Crne Gore*, predstavkom (br. 15495/10) presuda od 03.04.2018. godine.

Zaključci

Nesporan je napredak koji su crnogorski sudovi ostvarili u cilju jačanja efikasnosti i rješavanja zaostalih predmeta. Tako je u posljednje tri godine, od ukupnog broja predmeta u radu, procenat neriješenih predmeta bio oko trideset ili manje procenata. Posebni napori se ulažu kako bi se smanjio broj starih predmeta, pa je na kraju 2017. godine broj neriješenih predmeta starijih od tri godine bio svega 3 206 predmeta.

ESLJP je prihvatio da je Crna Gora u zadnjih dvanaest godina uspjela da kroz uspostavljanje zakonskog okvira i njegovu primjenu razradi tri efektivna pravna lijeka: kontrolni zahtjev, tužbu za pravično zadovoljenje u vezi sa suđenjem u razumnom roku i ustavnu žalbu. Ipak, ESLJP još uvek donosi presude protiv Crne Gore u kojima nalazi povredu prava na suđenja u razumnom roku.

Nakon decenije primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, podnošenje kontrolnih zahtjeva u cilju ubrzavanja sudskih postupaka je u stalnom porastu, ali i dalje je taj broj procentualno nizak u odnosu na broj neriješenih predmeta. Tako je u 2017. godini broj podnijetih kontrolnih zahtjeva u odnosu na broj neriješenih starih predmeta iznosio 10,86%.

U posljednje tri godine, 28 % podnijetih kontrolnih zahtjeva su bili uspješni (shodno članu 17 i 18 Zakona). Od 814 podnijetih zahtjeva u 234 slučaja predsjednik suda je usvojio kontrolni zahtjev ili su preduzete određene procesne radnje shodno članu 17 Zakona.

Sa druge strane, značajan broj odbačenih i odbijenih kao očigledno neosnovanih kontrolnih zahtjeva ukazuje da ni stranke ni advokati još uvijek u dovoljnoj mjeri ne poznaju pravna sredstva koja mogu doprinijeti ubrzavanja sudskih postupaka.

Evidentno je da je u 2017. godini postojao trend rasta broja kontrolnih zahtjeva, ali u isto vreme uočen je trend pada usvojenih kontrolnih zahtjeva. Ove statistike pokazuju da predsjednici sudova zahtjeve koje su prihvatili kao osnovane tokom prošlih godina, češće su završavali koristeći obavještenje da će postupiti u roku od 4 mjeseca ili na drugi način, a u malom broju slučajeva usvojili su zahtjev. Ovakav pristup može bitno uticati na statistiku vezanu za uspešnost kontrolnog zahtjeva, a to može da dovede do preispitivanja efikasnosti ovog lijeka pred ESLJP.

Obavještenje stranke na osnovu člana 17 je način ubrzavanja sudskih postupaka, ali treba imati u vidu da preduzimanje određene procesne radnje ne znači da je suštinski došlo do ubrzavanja postupka u cjelosti i zbog toga je važno je da se razradi sistem koji će omogućiti predsjedniku suda da dalje prati postupanje u tom predmetu i da ima uvid u konačni ishod spora.

Zakonski rok za preduzimanje procesnih radnji i donošenje odluke iz člana 17 Zakona je najviše 4 mjeseca. U postupcima koji su zakonom definisani kao hitni ovaj rok za postupanje je dug i iz tih razloga za takve predmete treba utvrditi puno kraći rok .

Rješenja po kontrolnim zahtjevima uglavnom sadrže detaljan hronološki pregled procesnih radnji koje su preuzimane u odredjenim predmetima, ali je uočeno da se predsjednici sudova u malom broju rješenja pozivaju na mjerila iz člana 4 Zakona, koja se odnose na ocjenu da li je došlo do prekoračenja razumnog roka.

Postoji određena nekonzistentnost u postupanju predsjednika sudova po kontrolnim zahtjevima. U pojedinim predmetima, predsjednik sagledava postupanje suda u predmetu u cjelini, a ne samo u posljednje vrijeme, npr. u odnosu na rad sudije kod koga se predmet trenutno nalazi u radu, i shodno tome zaključuje da nije došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku. Predsjednik

se poziva na praksu ESLJP i konstatuje da „kada je u pitanju praksa Evropskog suda za ljudska prava ne može se govoriti o egzaktno utvrđenim rokovima. Prema analizi Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), sudskih rokova u državama članicama Savjeta Evrope na osnovu sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava sa stanjem na dan 31. Julu 2011. godine, ocijenjeno je da u jednostavnom krivičnom predmetu, trajanje postupka od 6 godine i 3 mjeseci i četiri godine i 3 mjeseca ne predstavlja kršenje čl. 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Kako je postupak pred sudom u predmetu K broj 191/12 pokrenut optužnim predlogom dana 12.04.2012. godine, imajući u vidu složenost postupka, dosadašnje trajanje postupka, ažurno postupanje suda, da je odlaganje glavnih pretresa posledica objektivnih razloga, po ocjeni predsjednika, sud nije povrijedio pravo na suđenje u razumnom roku, iz kojih razloga je zahtjev za ubrzanje postupka odbijen kao neosnovan.“⁶⁸

Sa druge strane, u predmetima koji su hitne prirode a traju po nekoliko godina, predsjednici ne nalaze da je došlo do odugovlačenja postupka, već samo cijene trenutni status predmeta i konstatuju da se na primjer „sa velikim stepenom izvjesnosti može očekivati brzo okončanje postupka“⁶⁹ i odbijaju kontrolni zahtjev kao neosnovan, ne cijeneći dužinu trajanja postupka u cjelini.

U rješenjima o odbijanju kontrolnih zahtjeva često se kao razlozi za dugo trajanje postupaka navode opterećenost sudije; službeno odsustvo sudije; bolest sudije⁷⁰; kolektivni godišnji odmori. Treba imati u vidu da ovo nisu razlozi koje prepoznaje Evropski sud za ljudska prava kao opravdanje za nepostupanje u sudskim postupcima.

Naročito je indikativno da se kao opravdan razlog za neaktivnost suda navode kolektivni godišnji odmori, iako procesni zakoni ne poznaju ljetnju ili zimsku pauzu u radu sudova kao razlog za odlaganje duže od 30 dana. Naprotiv, član 41 Sudskog poslovnika utvđuje da „Sudije, službenici i namještenici suda koriste godišnji odmor, po pravilu, u julu i avgustu. Raspored korišćenja godišnjeg odmora predsjednik sačinjava tako da u sudu ostane dovoljan broj sudija, službenika i namještenika, kako bi se obezbijedilo nesmetano vođenje postupka u predmetima koji su zakonom određeni kao hitni.“ Ovakva praksa u jednom npr. radnom sporu, koji je po prirodi hitan i koji se u prvom stepenu shodno odredbi člana 434 stav 3 ZPP-a mora okončati u roku od 6 mjeseci od dana podnošenja tužbe, može dovesti do materijalno bitnog odlaganja. Neophodno je posvetiti više pažnje organizaciji rada u sudovima, kako bi se omogućilo sudijama da nesmetano koriste godišnje odmore, a da to pravo sudije ne utiče bitno na prava stranaka da se sudski postupak okonča u razumnom roku.

Statistički podaci ukazuju da je vremenski razmak između ročišta koja su održana u junu mjesecu i narednih zakazanih ročišta preko dva mjeseca⁷¹, što je u suprotnosti sa odredbama procesnih zakona o zakazivanju ročišta. Ovi podaci upućuju na potrebu da se više pažnje posveti organizaciji rada u sudovima i upravljanju predmetima, kako bi se osiguralo poštovanje prava na suđenje u razumnom roku i u situacijama kada postoji nagli povećani predmeta u sudovima ili dođe do preopterećenja sudije.

⁶⁸ Rješenje Su broj IV-2-3/15, Osnovnog suda u Baru

⁶⁹ Rješenje Su.IV-2br69/2017, Osnovnog suda u Podgorici

⁷⁰ Rješenje Posl.br.IV- 2 Su 2/2015 Osnovnog suda Herceg Novi

⁷¹ Shodno podacima koje je dostavio Sudski savjet Crne Gore, vremenski razmak između ročišta koja su u parničnim predmetima u junu 2017 i narednih zakazanih ročišta pred Osnovnim sudom u Podgorici je 90 dana, odnosno 100 dana u MAL predmetima; pred Osnovnim sudom u Nikšiću vremenski razmak između ročišta održanih u junu mjesecu i narednog zakazanog ročišta je 65 dana u parničnim predmetima, odnosno 57 u MAL predmetima.

Čini se da su rokovi, predviđeni Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, za postupanje predsjednika suda po kontrolnom zahtjevu (član 20), odnosno predsjednika neposredno višeg suda po žalbi (član 26) neopravdano dugi. Naime, predsjednik suda je dužan da o kontrolnom zahtjevu odluči najkasnije u roku od 60 dana od dana prijema zahtjeva, a predsjednik neposredno višeg suda je dužan da donese rješenje u roku od 60 dana po podnijetoj žalbi. Rok od 120 dana za postupanje po kontrolnom zahtjevu je neopravdano dug, pogotovo kada se radi o sporovima koji su po svojoj prirodi hitni.

Sto se tiče upravnih postupaka, ESLJP je u više presuda koje su detaljno analizirane u ovoj analizi utvrdio da ne postoji efektivan pravni lijek u upravnim postupcima i da Crna Gora ima problem sa čestim vraćanjem predmeta od strane drugostepenih instanci ili upravnih sudova prema organima u nižim stupnjevima. Novi Zakon o upravnom postupku, do sad nije ponudio dovoljno elemenata da bi se utvrdilo da učesnici u postupcima imaju efektivan pravni lijek za rješavanje njihovih zahtjeva u razumnom roku.

Presude i rješenja Odjeljenja Vrhovnog suda za odlučivanje po tužbama za pravično zadovoljenje, predstavljaju odličan primjer primjene prakse ESLJP na nacionalnom nivou. Struktura odluka i način pozivanja na praksu Suda u Strazburu treba da se koriste kao putokaz i dobar primjer sudijama svih sudova u Crnoj Gori.

Problem velikih očekivanja u odnosu na dosuđeno pravično zadovoljenje je prisutan u većini država na početku primjene novog pravnog lijeka. Iako se u međuvremenu sudska praksa promijenila na bolje, može se zaključiti da zakonom utvrđeni maksimum za pravičnog zadovoljenje koje može dosuditi Vrhovni sud, u iznosu od 5 000 eura nije prisutan u legislativi ostalih država članica. Utvrđivanje gornjeg ili najnižeg limita nije prihvatio i sam ESLJP u svojoj sudskoj praksi, jer se za svaki predmet vodi individualnim karakteristikama tog predmeta.

Preporuke

I Izmjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku

Važećim zakonskim rješenjem, kao pravni lijek za ubrzanje sudskog postupka predviđen je kontrolni zahtjev, odnosno zahtjev za ubrzanje postupka. Preporuka je da se razmisli o mogućnosti da se ovaj pravni lijek razdvoji na način da se predsjedniku suda podnosi samo zahtjev za ubrzanje sudskog postupka, te da on u svakom konkretnom slučaju cijeni da li se i u kojoj mjeri mogu preduzeti aktivnosti u cilju što bržeg okončavanja postupka. Sa druge strane, kontrolnu ulogu, odnosno ocjenu da li je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku bilo bi cjelishodnije prepustiti isključivo Vrhovnom sudu Crne Gore. Na taj način bi Vrhovni sud imao i bliži uvid u efikasnost nižih sudova. Vrhovni sud bi kroz podnošenje tužbe za pravično zadovoljenje cijenio trajanje postupka u cjelosti i utvrđivao da li je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, shodno mjerilima iz člana 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Dakle, mišljenja smo da bi predsjednici sudova trebali cijeliti samo da li se postupak odvija u vremenskim rokovima koje vrlo precizno predviđaju procesni zakoni, te da li do odlaganja/nepreduzimanja određenih radnji dolazi iz razloga koje predviđaju procesni zakoni kao opravdane. Sa druge strane, Vrhovni sud bi trebao cijeniti da li je došlo do neopravdanog odugovlačenja postupka u cjelini, uzimajući u obzir kriterijume iz člana 4 Zakona i praksu ESLJP.

Nadalje, preporuka je da se razmotri izmjena u vezi toga da odluke predsjednika suda po zahtjevu za ubrzanje sudskog postupka kao takve ne utiču na ocjenu rada sudija, čime bi se otklonila sumnja

da predsjednici izbjegavaju da usvajaju kontrolne zahtjeve jer to ima uticaja na ocjenu rada suda i sudija.

Važno je detaljnije razraditi mehanizme predviđene članom 17 Zakona i omogućiti predsjedniku suda da prati predmet do njegovog okončanja. Mišljenja smo da bi trebalo ojačati ulogu predsjednika suda i razraditi mehanizme daljeg praćenja postupanja u predmetu u kojem je podniet kontrolni zahtjev, kako bi se uspostavila snažnija veza sa članom 19 Zakona, koji predviđa da predsjednik suda može oduzeti dodjeljeni predmet ukoliko sudija „ne preduzme mjere određene ... obavještenjem iz člana 17 ovog Zakona...“.

Samim tim, potrebno je izmijeniti i član 38 Zakona koji predviđa da odluka predsjednika suda kojom se usvaja kontrolni zahtjev obavezuje Vrhovni sud da dodjeli pravično zadovoljenje. Naime, Vrhovni sud bi trebao potpuno samostalno cjeniti sve okolnosti slučaja i utvrđivati da li je došlo do povrede razumnog roka, shodno članu 4 Zakona.

Preporučljivo je izmijeniti član 20 i član 26 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i skratiti rok od 60 dana za odlučivanje predsjednika suda po kontrolnom zahtjevu, odnosno predsjednika neposredno višeg suda po žalbi u tim predmetima. Ovi rokovi se čine dugima, naročito kada se radi o predmetima koji nalažu hitnost u postupanju.

Potrebno je inicirati izmjene i dopune Zakona o suđenju u razumnom roku u vezi iznosa za pravično zadovoljenje. Nije uobičajeno da se minimalni ili maksimalni iznosi utvrđuju zakonom jer svaki predmet od zavisnosti specifičnih elementa koji nosi u sebi nalažu različit pristup.

Umesto zakonskom odredbom, važno je detaljnije razraditi kriterijume u vezi pravičnog zadovoljenja podzakonskim aktom.

II Zatražiti od ESLJP da se zaostali predmeti koji se odnose na suđenje u razumnom roku riješe prijateljskim sporazumom ili unilateralnom deklaracijom

Dosadašnja sudska praksa Suda u Strazburu je pokazala da kada ESLJP jednom ustanovi da je domaći pravni lijek za suđenje u razumnom roku djelotvoran, najbolji i najefektivniji pristup države je da predmete koji su ostali pred ESLJP nastoji da završi prijateljskim sporazumom ili unilateralnom deklaracijom. Na taj način bi država pomogla ESLJP da se oslobodi predmeta za kojih je dobro ustanovljena sudska praksa, ali i podnosiocima pretstavke koji godinama čekaju na završetak postupka pred ESLJP.

III Unaprijediti primjenu procesnih zakona od strane sudova

Najveći broj završenih predmeta u vezi sa suđenjem u razumnom roku je vezan za građanske postupke koji su rezultat dugo vođenih parničnih postupaka. I pored kratkih rokova građanski sudovi imaju problema sa praktičnim pridržavanjem zakonski utvrđenih rokova. Zakon o parničnom postupku daje mogućnost za proaktivan pristup sudija i predsjednika sudova i oni moraju pokazati realno vidljive rezultate. Sudije moraju prolaziti kontinuirane obuke kako bi razumjeli važnost praktične primene principa ekonomičnosti u postupku. Obuke bi trebalo da pomognu u motivisanju sudija da ih u primjeni zakona za parnični postupak vodi ideja da je dugo vođeni postupak osnov za nepravedno i nefer suđenje ali i da je njihov posao između ostalog i

kreativna primjena zakona na način da se ne ugrozi vladavina prava preko nepotrebno dugih postupaka.

IV Organizovati adekvatnu edukaciju o standardima suđenja u razumnom roku

Pored toga, višegodišnji izveštaji različitih subjekata u pravosudnom sistemu Crne Gore, ukazuju na neophodnost da se nastavi edukaciju predsjednika sudova, sudija kao i advokata i da je važno i neophodno promovisati pravna sredstva za suđenje u razumnom roku na način da se informišu građani kako mogu ubrzati sudski postupak i dobiti naknadu za pravično zadovoljenje u slučaju postojanja povrede prava na suđenje u razumnom roku. Ovo nas vodi do zaključka da i dalje postoji potreba za edukacijom i obukom predsjednika sudova kako ne bi u budućnosti došlo do pogrešne primjene zakona.

Sudije Upravnog suda moraju proći obuku i edukaciju u vezi prava na suđenje u razumnom roku. I pored toga što novi Zakon o upravnom postupku utvrđuje realno kratke rokove za postupanje u upravnim postupcima nedostaju praktični rezultati njihove praktične primene. Naime, novi Zakon o upravnom postupku primenjuje se od 1. jula 2017. godine i još je rano reći da li primjena novih odredbi ovog Zakona (članovi 117, 125 i 129) daje rezultate u odnosu na do sad dugo trajanje upravnih postupaka zbog čestog vraćanja predmeta sa strane sudova ka upravi i obrnuto. Iz tih razloga u ovoj fazi primjene zakona, edukacija i obuka sudija u vezi standarda za suđenje u razumnom roku je od izuzetno velike važnosti.

Pored toga, Crna Gora mora uložiti više napora da obezbijedi efikasnost izvršitelja u izvršnim postupcima, ali i da ojača odgovornosti javnih izvršitelja u cilju skraćivanja rokova u izvršnom postupku.

Neophodna je kontinuirana obuka o primjeni prava na suđenje u razumnom roku za izvršitelje i posebno za zaposlene u organima uprave koji rade na upravnim postupcima vezanim za građanska prava.

V Unaprijediti transparentnost rada sudova

Transparentnost rada sudova po kontrolnim zahtjevima mora biti veća. Zanimljivo je mali broj rješenja po kontrolnim zahtjevima dostupan na internet stranici sudova. Izuzetak je Vrhovni sud koji ažurno objavljuje rješenja po tužbi za pravično zadovoljenje.

Bibliografija

Izveštaj o primjeni Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u praksi Vrhovnog suda Crne Gore (januar 2015 do jul 2017))Dokument je pripremio Vrhovni sud Crne Gore sa AIRE Centrom i Programskom kancelarijom Savjeta Evrope u Podgorici

Izveštaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2017 godine, (Podgorica, mart 2018 godine)

Analiza primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku za period 2011 do 2015 godine (Akcija za ljudska prava, januar 2017 godine) Darka Kisjelica

Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku („Službeni list CG”, br. 11/2007 od 13.12.2007 godine)

Zakonik o krivičnom postupku („Službeni list CG”, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluke US CG, 35/2015 i 58/2015).

Zakon o parničnom postupku („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 022/04 od 02.04.2004, 028/05 od 05.05.2005, 076/06 od 12.12.2006, Službeni list Crne Gore”, br. 073/10 od 10.12.2010, 047/15 od 18.08.2015, 048/15 od 21.08.2015)

Zakon o upravnom sporu („Službeni list CG”, br. 54/2016 od 15.8.2016. godine, stupio je na snagu 23.8.2016, a primenjuje se od 1.7.2017)

Zakon o upravnom postupku (“Službeni list CG”, br. 56/2014, 20/2015, 40/2016 i 37/2017)

Zakon o sudovima („Službeni list Crne Gore“ br.11/2015)

Zakon o Sudskom savjetu i sudijama („Službeni list CG”, br. 11/2015 i 28/2015)

Zakon o izvršenju i obezbeđenju („Službeni list Crne Gore“ br.36/2011 i 28-2014)

Međunarodni paktao građanskim i političkim pravima.

Evropska Konvencija o ljudskim pravima,

Preporuka Komiteta ministra Savjeta Evrope CM/Rec2010/3 od 24 februara 2010 godine.

Trickovic v. Slovenia, представка бр. 39914/98 од 12.06.2001 (<http://www.echr.coe.int>)

Monnet v. France, представка бр. 13675/88 (<http://www.echr.coe.int>)

Norman v. Denmark, представка бр. 44704/98, <http://www.echr.coe.int>.

Musci v. Italy (представка бр. 64699/01) <http://www.echr.coe.int>.

Andrášik and Others v. Slovakia (представка бр. 57984/00 од 22.10.2002, и

Slavicek v. Croatia, 20862/02 од 4.07.2002.) <http://www.echr.coe.int>

Simaldone v. Italy (представка бр. 22644/03 од 31.03.2009) <http://www.echr.coe.int>

Charzynski v Poland (бр. 15212/03)

Mifsud v. France (GC, бр. 57 220/00, ECHR 2002-VIII)

Brusco v. Italy бр. 69789/01 ECHR 2001-IX

Kokkinakis v. Grece, пресуда 25 мај 1993. година, Серија А бр. 260 – А стр. 19 параграф 40

Jahn and Others v. Germany бр. 46720/99, 72203/01 и 722552/01, пресуда 30 јуни 2005,

Kudla v. Poland (бр. 30210/96 од 26.10.2000, <http://www.echr.coe.in>)

Bujković protiv Crne Gore, predstavkom (br. 40080/08) presuda od 10.03.2015 godine.

Đuković protiv Crne Gore, predstavkom (br. 38919/08) presuda od 13.06.2017 godine.

Tomašević protiv Crne Gore, predstavkom (br. 7096/08) presuda od 13.06.2017 godine.

Svorcan protiv Crne Gore, predstavkom (br. 1258/08) presuda od 13.06.2017 godine.
Vučinić protiv Crne Gore, predstavkom (br. 44533/10) presuda od 05.09.2017 godine.
Dimitrijević protiv Crne Gore, predstavkom (br.17016/10) presuda od 12.12.2017 godine.
Živaljević protiv Crne Gore, predstavka br. 17229-04 presuda od 8.03.2011 godine.
Stanka Mirković i dr. protiv Crne Gore,
Stakić protiv Crne Gore, br. 49320/07, stav 59-60, od 2. oktobra 2012. Godine.
Nedić protiv Crne Gore, predstavkom (br. 15612/10) presuda od 10.10.2017 godine.
Comingersoll S.A. protiv Portugala [VV], br. 35382/97, stav 23, ECHR 2000-IV
Burdov protiv Rusije, br. 59498/00, ECHR 2002-III.
Jovović protiv Crne Gore, predstavkom (br. 46689/12) presuda od 18.07.2017 godine.
Novović protiv Crne Gore, br. 13210/05, presuda od 23.10. 2012. Godine.
Mijušković protiv Crne Gore, br. 49337/07, stav 72, 21. septembar 2010. godine,
Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stav 72, 21. februar 2012. godine
Bulatović protiv Crne Gore br. 67320/10, stav 17-22 i stav 151, 22. jul 2014. godine
Vukelić protiv Crne Gore, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine
Vučeljić protiv Crne Gore (odl.), br. 59129/15, stav 30, 18. oktobar 2016. godine
Siništaj i drugi protiv Crne Gore, br. 1451/10, stav 123, 24. novembar 2015. godine
Novaković i drugi protiv Crne Gore predstavkom (br. 44143/11) presuda od 20.03.2018 godine.
Montemlin Šajo protiv Crne Gore, predstavkom (br.61976/10) presuda od 20.03.2018 godine.
Arčon i drugi protiv Crne Gore, predstavkom (br. 15495/10) presuda od 03.04.2018 godine.